

Ш. Б. ҚҰЛМАНОВА, Б. Р. СҮЛЕЙМЕНОВА,
Т. Т. ТОҚЖАНОВ, Н. Т. РЕМБАҚИЕВА

МУЗЫКА

Умумий билим беридиган мектепниң
2-синипи үчүн дәрислиқ

2

Қазақстан Жумырткысының Маарип министрлигі төсийө қылған

Алмута «Атамұра» 2022

УДК 373.167.1
ББК 78 я 71
М 78

*Дәрислик Башлангуч билим бериш сәвийесиниң
1-4-сиплирига бекітілген «Музыка» пәниниң
целгилик оқуш программасы мұватас тәйярланған.*

Шәртлік бәлгүләр:

— музыка тиңшаш

— нахшини орунлаш

— оқуш

— оюн

— тапшуруқлар, соаллар

Қулманова Ш. Б. вә б.

М 78 Музыка: Умумий билим беридиган мектепниң 2-сипли үчүн дәрислик/
Ш. Б. Қулманова, Б. Р. Сүлейменова, Т. Т. Тоқжанов, Н. Т. Рембақиева. –
Алмұта: Атамұра, 2022. – 144 бет.

ISBN 978-601-10-0158-8

ISBN 978-601-10-0158-8

© Қуламанова Ш. Б., Сүлейменова Б. Р.,
Тоқжанов Т. Т., Рембақиева Н. Т., 2022
© «Атамұра», 2022

КИРИШМӘ

Саламәтмусиләр, балилар! Мана өнди силәр иккинчи синип оқуғучиси. Музыка дәрислиги өзиниң мәжүзикар дуниясиға сехирлиқ ишигини ечип, музыкилиқ һадисиләр билән қоршиған муһитни қоғдаш тогрилиқ, Вәтәнгә вә хәлиққә сөйгү-муһәббәт билдүрүштә силәргә билим бериду.

Музыка тәбиәтниң гөзәллигини ечип, бәхит һәккүдә күйләйду. Адәм бойидики мәһир-шәпкәт, иззәт-һәрмәт, өз ара ярдәм, рәһимдиллик қатарлиқ пәзиләтләр тогрилиқ чүшәнчә бериду. У өзәңларни яхши чүшинишкиму тәсирини тәккүзиду.

«Музыкиниң» аламәт дуниясиға басқан қәдимилар мубарәк болсун!

1-бөләк. ӨЗӘМ ТОҒРИЛИҚ

Бөләктин:

- hәрхил кәйпияттики музыкини тәһлил вә муһакимә қилишни;
- тиңшалған өсөргө өз пикриңларни билдүрушни;
- hәрхил нахшиларни асасий дирижёрлик hәрикәтләр арқылы орунлашни

үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- жуқури, төвән авазлар;
- темп: аста, чапсан, наһайити чапсан, бәк чапсан өмәс, бәк аста өмәс;
- ритм;
- динамика: қаттиқ (форте), аста (пиано);
- аккопонемент (жор болуш);
- музыкилиқ бәдиий васитиләр.

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- музыкилиқ өсөр – музыкалық шығарма;
- музыкилиқ тәсвир – музыкалық бейне;
- нахша – өн;
- пьеса – пьеса;
- күй – күй.

БИЛИМ ЙОЛИ – ӘМГӘК ЙОЛИ

1-тапшуруқ. Тиңашаш. Тәһлил. Орунлаш.

 1-сентябрь – Билим күни! Бу күнни билим мәйрими дәп аташқа болиду. Елимиздә уни тәнтәнилиқ нишанлайды. Силәрму өз синипицлар билән биллә мәйрәмлик дәрис өткүзүшкә тәйярланған болсаңлар керәк.

Дөләтлик Гимнни 1-синипта үгәндіңдер. Орунлаш тәләплирини билисиләр. Аудиога қошуулуп, сәлтәнәтлик орунлаңдар.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Гимні

Сөзин язғанлар: Ж. Нәжимеденов, Н. Назарбаев
Музықисини язған: Ш. Қалдаяқов

1. Алтын күн аспаны,
Алтын дән даласы.
Ерліктің дастаны
Еліме қараши!
Ежелден ер деген
Даңқымыз шықты ғой.
Намысын бермеген
Қазағым мықты ғой!

Қайырмасы:

Менің елім, менің елім,
Гүлің болып егілемін,
Жырың болып төгілемін, елім,
Тұған жерім менің – Қазақстанным!

2. Үрпаққа жол ашқан,
Кең-байтақ жерім бар.
Бірлігі жарасқан,
Тәуелсіз елім бар.
Қарсы алған уақытты
Мәңгілік досындей.
Біздің ел бақытты,
Біздің ел осындей!

Қайырмасы.

Шаир Абдрахман Асылбек «Оқуш жили башланди» дегендеген шеир язди. Шеирдин парчә тиңшандар.

Хошал қилип яшларни,
Оқуш жили башланди.
Билим йолин нурлитип,
Алға қәдәм ташланди.

Оқуш – билим булиғи,
Билим – өмүр чириғи.
Чүшәнгәнниң мөшүни,
Бар егизгә чиқмиғи.

?! Шеирни зеһин қоюп тиңшаңлар.

- Шеир мәзмұниға дикқәт қилиңдер. Шаир немә
хәкқидә ейтиватиду?
- Шеирниң бәшинчи вә алтинчи курлири қандақ ой
пәйда қилиду?
- Синип билән шеирни һиссиятлиқ оқуңдар.

2-тапшурұқ. Нахша үгиниш.

Салам саңа, мәктивим!

*Сөзини язған С. Мәуленов
Музыкасини язған Л. Хамиди*

1. Салам саңа, мәктивим.
Салам, билим ордиси!
Йешил бағдәк банарим,
Яшлиғимниң жарчиси.
2. Сәндін билип чиқармән,
Асман билән Қуяшни.
Сөн арқилиқ уқармән,
Дуния сехир-сирини.

3. Үгитисән өмгәккә,
Сән арқилик ойлаймән.
Учуп сөндін мән көккә,
Океанни бойлаймән.

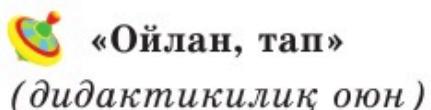
- ?! • Нахшини муәллимниң орунлишида тиңшаңлар.
• Нахша мәзмунидин немә чүшөндиңлар?
• Нахшинин биринчи куплетини муәллимниң ярдимидे үгиниңлар.

3-тапшуруқ. Музыкилық сават.

Темп, ритм, аваз егизлиги, аваз күчи музыкилық бәдийінің қолданылған мүснеделерінде ятиду.

4-тапшуруқ. Ижадий.

Оюннин асасий мавзуси:
«Билим тоғрилиқ мақаллар вә тепишмақлар»

Оюн шәрти: Үч топқа бөлүнүңлар. Ыншы топ тапшуруқтарни орунлайды. Қайси топ тап-

шұруқларниң һәммисини дұрус орунлиса, шу топ йеңиду.

1. Мақалларға чүшәнчә бериш.

Биринчи топ: «Билиги соң бирни йеңәр,
Билими соң – миңни».

Иккінчи топ: «Һұнәр – еқиватқан булак,
Билим үенип турған чирақ».

Үчинчи топ: «Билимниң беші меңнөт,
Ахири – раһәт».

2. Һәр топ мақални аһаңға қошуп орунлайду.

Аһаңни оқуғучилар халигиничә түзиду (тонуш нахшилардин яки нахша тоқуш арқылы).

Тапшуруқни орунлаш тәливи: мақални аһаңға селип, музықиلىқ бәдийін васитиләргө (темп, ритм, аваз егизлиги, аваз күчи) риайә қилип, һиссиятлиқ орунлаш.

3. Билимгә бағылғы тепиши мақларниң жағавини тепиши:

1. Қолда тутсаң, көрүнмәс,
Ечивалсаң, түгимәс.
Барлық жаһан байлиғи,
Раһәтләрниң яйлиғи.

2. Қевәт-қевәт қети бар,
У һәммигә дост болар.
Нәрқандак соалларға,
Жағап беришкә тәйяр.

3. Билим денин терийду,
Балига тәлим бериду.
4. Жириң-жириң соқулымән,
Мәктәптин тепилимән.

Bаһалаш.

- «Салам саңа, мәктивим!» нахисини қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчилиқлар болди?
- Музықилиқ бәдиий васитиләр тогрилиқ қандақ чүшөнчә алдим?

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

Укамни мән әркилитип, бағримға чиң басимән,
Йеқин жұрсә, көңли яйрап, амрақлигим ашиду.
Йөләп жүргөн, қенимиз вә женимиз бир қериндаш,
Саңа атап нахша билән соға бәрдим, қобул қил.

- ??!** Бу шеирни Айнур Миркемел деген қыз инисиға бегишлап язған.
- Шеирни муәллимниң орунлишида тиңшанцлар.
 - Синип билән һиссиятлиқ оқушқа тиришиңлар.
 - «Укамни мән әркилитип, бағримға чиң басимән» деген сөзлөрни қандақ чүшөндіңлар?
 - Тәсөввүр қилип көрүңлар. Силәр уқаңларға қандақ соға қилған болаттиңлар?

2-тапшурук. Тәһлил. Нахша үгиниши.

 Бөшүк нахиси

(Хәлиқ нахиси)

1. Өлләй, қозам, өлләй-өлләй,
Ухла, қозам, өлләй-өлләй.
Пиш-пиш келиватиду, өлләй-өлләй.
Мав, мав келиватиду, өлләй-өлләй.
Жүн келиватиду, өлләй-өлләй,
Һой, көт, балам ухлайду, өлләй-өлләй.

Үйгурларда бала дәслөп қәдәм басқинида төвән-
дики қоشاқни ахаңға селип ейтиду:

Оғул балиға:

Тәй-тәй, тайчақ,
Бас, бас чамдал –
Бир-бир атлап...

Қизчаққа:

Тәй-тәй, қизчақ,
Қолида қочақ,
Бойнида мончақ,
Ағзи оймақ,
Өзи созмақ,
Қилиғи омақ,
Бас, бас атлап...

?! Нахша адәм наятынин қайси дәврини тәсвирлөватиду?

- Нахша қандақ ниссиятларни ойғитиду?
- Мошундақ нахшиларни ана балисига тәвлүкниң қайси мәзгилидә ейтиду?

Назуклук Корқунуч Мұхаббет Бәзләш Хошаллик

- Нахишни үгининдер.

Нахша – шеир һәм аңаңниң бирлишишидин вұжутқа келидиган аддий музыкилиқ әсәр.

3-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил. Селиштуруш.

Бөшүк нахиси

Музыкисин язган: Г. Абдрашева

?! «Бөшүк нахиси» пьесисини бешидин ахирігічә диққэт билән тиңшаңдар.

- Музыкилиқ әсәр қайси өсвапта орунланди?
- Музыкини тиңшиғанда, немини тәсөвур қилдиңлар?
- Пьесиниң асасий аһациини «ля» боғумида ейтип, қол һәрикити арқилиқ ритмға селип, муәллим билән биллә орунлаңлар.

Алдиримай, салмақлик

Ля - ля

Пьеса – кичик вә драмилиқ музыкилиқ әсәр. Іәрхил музыкилиқ пьеса, нахша яки өсваплиқ импровизация музыкилиқ әсәргә ятиду.

Бебегим

T. Тоқжановниң күйи

Күйчи күй челип, «Бө-пе-шім, кө-ке-шім, айна-ла-йын бө-пе-шім» дәп домбра билән нахша ейтиду.

?! Күйни тиңшап, мону соалларға жавап беріңлар:

- Күй қайси өсвалта орунланди?
- Күй сұръити қандақ?
- Атиниң балиға болған муһәббити қандақ тәсвирләнгән?

Чақмақлардин лазим сөзләрни тепип, чүшөнгиницларни ейтип беріңлар.

Менир

Фәйрәтлик

Фәмхор

Өкүнүш

Хошаллиқ

- Күйни орунлаш жәриянида муәллим билән биллә мону Жұмлини ағаңға селип, динамикилық бәлгүләрни пайдилинип, ниссиятлиқ ейтиңлар:

Ля - ля - ля - ля - ля - ля,

ля - ля - ля - ля - ля - ля - ля

Бө - пе - шім, кө - ке - шім,

Ай - на - ла - йын бө - пе - шім

f

p

f

p

Күй – домбра вә башқа қазақ хөлиқ өсваллирида орунлинидиган музыкилық өсәр.

Күйчи-композитор – күйни чиқиридиган (язидиган) музыкант.

Күйчи (оруныгучи) – күйни чалидиган адәм (мутәхессис).

?! Дәристә өткән үч өсәрни «Бөшүк нахшиси», «Бөшүк нахшиси» пьесисини вә «Бөбегим» күйини селиштуруңлар. Уларниң охашалиғи билән пәрқини тепиңлар.

Мону соалларға жавап беріңлар:

- Өсәрләр кимгә бегишланған?
- Улар қандақ кәйпиятта орунланди?

- Биринчи синипта үгәнгән нотиларни ядиңларға чүширип, «Әлләй, әлләй, укам» дегән сөзләрни аһаңға селиңлар. Бәшүк нахисиниң аһаңдарлигини сақлаңлар.
- Чиқарған аһаңға асатаяқ билән яки қол һәриkitи-ниң ритмини сақлап, жор болуңлар.

Баһалаш.

- «Бәшүк нахисини» қандақ орунлидим?
- Нахшини ейтқанда, қандақ қийинчилиқлар учри-ди?
- Тапшуруқ бойичә қылған тәһлилим дурус болдиму?

ӘҚИЛЛИҚ ОЮНЧУҚЛАР

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

 Музыка тиңшиғанда, өң авал униң намига дикқәт қилимиз. Нами бизгә чүшәнчә бериду вә қандақту бир музыкилиқ образни тәсвирләйдү. Һәр композитор музыка арқилиқ өзиниң көз алдига көлтүргөн образни ипадиләйдү. Композитор уни қанчилик бәдиий, көркөм көрсөтсө, биз уни шунчилик чүшинимиз.

Композитор өсәрдә образни тиңшиғучыға йәт-күзүш үчүн, темп, ритм, аваз егизлиги, динами-килиқ бәлгүләр қатарлық музыкилиқ бәдиий васи-тиләрни көң пайдилиниду.

?! Г. Абдрашеваниң «Әқиллиқ оюнчуклар» намлиқ пьесисини тиңшаңлар.

- Немишкә композитор пьесини «Әқиллиқ оюнчук-лар» дәп атиған?
- Қандақ оюнчукларни «әқиллиқ» дегән болаттиңлар?

Әқиллиқ оюнчуклар

Музыкасини язган: Г. Абдрашева

- ?! • Музыкини дикқәт билөн тиңшаңдар.
- Жүкүридики рәсимдин орунланған музыкиға мұвақиқ келидиған оюнчукларни тепиңлар. Савақдашлириңдерға пикриңларни ейтиңлар.
 - Тиңшалған музықидики оюнчукларниң намини төвөндикі чақмақлардин тепиңлар.

P				T
K				K
A				H
P				Z

- Пьесини тиңшиғанда, оюнчукларниң қияпитини тонудуңларму? Өз ара пикирлишиңлар.

- Композитор өз өсәридә қандак бәдиий васитиләр арқылы музыкалық образни тәсвирилиди?

Музыкалық образ – композитор хиялиға мувапиқ музыкалық бәдиий васитиләрни пайдилинип чиқарған образ.

2-тапшурук. Ижадий.

??! Топлук ишқа қатнишицлар. Әқиллиқ оюнчуктарниң биригә аñaң чиқирицлар.

- Нотиларниң намини ядицларға чүширицлар. Нота схемисига қарап, синип билән биллә аñaңға селип ейтицлар.

- Рәсимгә қарап, тәртлүк вә сәккизлик нотиларниң узақлигини ядицларға чүширицлар.

- Тәртлүк нотиниң узақлигини «Биллә» боғуми билән, икки сәккизлик нотилирини «Бил-лә» боғумлири билән санаңлар. Нотиларниң узақлигини чавак арқылы көрситицлар.

- Аñaң чиқирицлар. Мәсилән, үч боғумдин ибарәт «ка-и-нат» сөзигे «ля-соль-фа» нотилири асасида аñaң чиқирип, тәртлүк вә сәккизлик узақлиқлири билән орунлаңлар.

- Аһаңни орунлаш жәриянида чавак яки таллиған урма өсвал билән (мәсилән, дап, сапайә) жор болуңлар.

3-тапшуруқ. Нахшини орунлаш.

- «Бөшүк нахисинин» қалған куплетлирини үгініздар.
- Нахшини һиссият билән орунлаңлар.
- Нахша ритмиға урма өсвалларда жор болуңлар.

Балаңаш.

- «Бөшүк нахисини» қандақ орунлидим?
- «Аһаң чиқириш» тапшуруғида қандақ қийинчилиқлар болди?
- «Әқиллиқ оюнчуклар» өсәрини тиңшаш давамыда униң мәзмунини дурус чүшөндиммү яки қийналдиммү?

КАИНАТ – МЕНИҢ АРМИНИМ

1-тапшуруқ. Өхбарат издәш. Тәһлил.

 Каинат һәммә вақитта адәмләрни өзинин сехир-мәжүзиси билән қизиқтурған. Бу һәктә көплигән чөчәкләр билән ривайәтләр йезилған. Адәмләр асманға қарап, дунияниң сирини билгүси көлгән. Шуңа улар һәрхил учуш аппаратлирини ойлап тапти. Вақит өтүп, учаклар пәйда болди. Бирақ каинатқа учуш тогрилиқ арзу узақ вақит давамида арман болуп қаливәрди.

Ахири кайнат кемилири пәйда болуп, адәмләр кайнатқа учти. Мундақ адәмләрни кайнатчилар дәп атайду. Кайнат аппаратлирини учиридиган йәр – космодром. Бизниң елиミздә мундақ космодром Байқоңыр шәһиридә орунлашқан. «Байқоңыр» космодромидин кайнатқа көплигөн даңлиқ кайнатчилар учти.

- ?! Видеофильмни синип билән биллә көрүңлар.**
- Кайнатқа өң бириңчи ким учти?
 - Қазақ кайнатчилерины атаңлар.

2-тапшурұқ. Тиңашаш. Тәһлил.

 Кайнат музыкантларниму сехирлиқ авази билән өзигө жәлип қилиду. Кайнат һәкқидә нурғунлиған өжайип музыка йезилған, шундақла кайнат сирлирини тәсвирләйдиган музыкилиқ өсваларму бар. Шуларниң бири – «Глюкофон». Авазини видеодин тиңшаңлар.

?! Каинат музыкисини тиңшаңлар, тәсиратиңлар билән бөлүшүңлар.

- Көз алдиңларга немә көлди?
- Қазақ вә уйғур хәлиқ өсваплири каинатни тәсвирләләмдү?
- Өсвапларниң авазини тиңшап, пикриңларни ейтиңлар.

3-тапшурук. Нахша үгиниш.

Асманда бир шәһәр бар

Сөзини язган: Е. Елубаев

Музыкисини язган: О. Несипханов

1. Тұн болғанда қарисаң,
Көрисиләр, балилар.
Пақириған өжайип,
Асманда бир шәһәр бар.

Шәһәрниң әң йоғини,
Пүткүл көкни қаплиған.
Деризиниң йоруғи,
Юлтуз болуп чақниған.

2. Құш йоли – баш кочида,
Ай – автобус минәргө.
Йолувчини бирқанчә
Іәрдәм тошуп жүрәргө.

Асманда бир шәһәр бар
Туридиған даналар.
Ишәнмисәң, балилар,
Тұндә көккө қараңлар.

?! Нахшини бешидин ахиригічө тиңшаңлар. Нахша немә һәққидә? Нахшиниң кәйпиятини ениқлаңлар.

- Нахшини үгиниш жәриянида нахша үгиниш қаидисигө (сөзләрни ениқ вә аһаации таза ейтиш) риайә қилиңлар.
- Нахшини һиссиятлиқ орунлаңлар.

Bаһалаш.

- «Асманда бир шәһәр бар» нахшисини қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчиликлар болди?
- Иккинчи тапшуруқ бойичө тәһлилим дурус болдыму?

Үгәнгиницларни тәкшүрүңлар:

1. Музыкалық өсөрлөрниң охашлиғини яки пәркіни қандақ бәдийй васитиләр арқылы тепишқа болиду? Төвөндикі чақмақлардикі сөзләрни тепиңлар.

C T

P M

A 3

K I

A 3 E I

2. Тест тапшуруқлири

1. Боваққа бегишланған нахшини көрситиңлар:

- A. «Бөшүк нахиси»
- B. балиға бегишланған нахша
- C. балилар дәм елишиға бегишланған нахша
- D. ниссиятлик ейтилидиған нахша
- E. тәбиәт тоғрилиқ нахша

2. «Бөшүк нахисини» ана қандақ орунлайду?

- A. қаттиқ аваз билән
- B. аста, назук түйғу билән
- C. хор билән
- D. оркестр билән
- E. дапниң жорлуғида

3. «Әқиllик оюнчуклар» пьесисида тәсвиrləнгən нəрсилəрни көrsитицлар:

- A. айфон, робот, қочақ, паровоз
- B. робот, машина, учақ, телефон
- C. қочақ, тик учақ, робот, домбра
- D. сапайә, қочақ, паровоз, harvy
- E. китап, дəптəр, робот, телефон

4. Аваз күчини көrsитидиган бəлгүləрни атацлар:

- A. домбра вə башқа қазақ хəлиқ əсваплирида орунлинидиган музыкилиқ əсər
- B. биринчи вə иккинчи сизиқларниң арисиға орунлашқан нота
- C. сизиқларниң арисиға орунлашқан нота.
- D. форте – *f* – қаттиқ, пиано – *p* – аста
- E. балилар дəм елишиға бегишланған нахша

5. Күй дегинимиз ...

- A. нахшининиң бир түри
- B. хəлиқ уссуллириниң бири
- C. домбра вə башқа қазақ хəлиқ чалғу əсваплирида орунлинидиган əсər
- D. сөзсиз ейтилидиган нахшиниң бири
- E. яш гунчилар уссули

2-бөләк. МЕНИҢ АИЛӘМ ВӘ ДОСТЛИРИМ

Бөләктин:

- достлирицларниң исмини һәрхил ритм билән ейтишни;
- һәртүрлүк ритмларни нотига чүширишни;
- һәрхил қәһриманлар тәсвирини музыка билән йәткүзүш йоллирини чүшинишни;
- музыкилиқ сәяһәт арқылы түгүлған йерицлар билән тонушуп, хилму-хил музыкини чүшинишни;
- мувапиқ аталғуларни қоллинип, музыкини тәһлил вә муһакимә қилишни;
- өз ишицларни муһакимә қилишни вә униң өмәлгә ешиши үчүн тәклипләрни беришни;
- айлә, достлар һәккүдә һәртүрлүк нахшиларни орунлашни вә өз хиялицлардин аһаң чиқиришни

үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- ритм;
- сәккизлик, төртлүк нота;
- музыкилиқ əсваплар: қоңғурақ, даулпаз, домбра, дутар, нағра;
- регистр.
- йетәкчи аһаң.

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- ритм – ирғақ;
- аһаң – өуен;
- йетәкчи аһаң – жетекші өуен.

ӘМГӘКЧАҢ БАЛА

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил. Орунлаш.

Абай ейтқан бәш есил ишниң бири – әмгәк. Улук шаир өлни өл, адәмни адәм қилидиган пәкәт әмгәк дәп билди. Ата-бовилиримиз әвладини ки-чик чегидинла әмгәккә үгәткән. Адил әмгәк адәмниң бәхитлик өмүр сүрүшигө йол ачиду, арминига йәткүзиду, еhtияжини тәминләйду. «Әмгәк билән тапқан нан татлиқ» дегән наяттын елинған нәқил әмгәкниң адәм үчүн бебана екөнлигини испатлайду.

Әмгәк

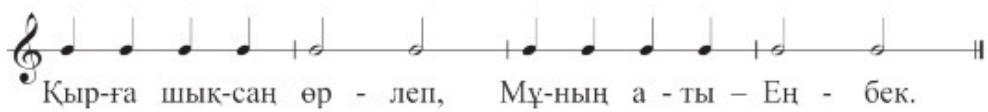
Музыкасина язган Н. Жанаев

Гүл өсәрсәң тәрләп,
Буниң нами – Әмгәк.
Кәштә бассаң нәқишлип,
Буниң нами – Әмгәк.
Қирға чиқсаң өрләп,
Буниң нами – Әмгәк.
Дәрисиңгә пухта
Тәйярлансаң – Әмгәк.
Қийинлиқниң һәммисин
Пәкәт йеңәр әмгәк.

?! Нахшини муәллимниң орунлишида тиңшаңлар.

- Видеодин «Әмгәк» намлиқ мультфильмни көрүңлар.
- Синип билән шеирни раван оқуңлар.

- Қандақ ойлайсиләр, мәктәптә билим елишни өмгәккә ятқузушқа боламду?
- Нахшини рәсимдә берилгән ритмға селип, чавак билән орунлаңдар.

Ритм – узақ вә қисқа авазлар тәртиви.

2-тапшурүк. Тиңашаш. Тәһлил. Нахша үгиниши.

Арзу

Сөзини язган: И. Бәхтия.

Музыкасина язган: А. Бурханов.

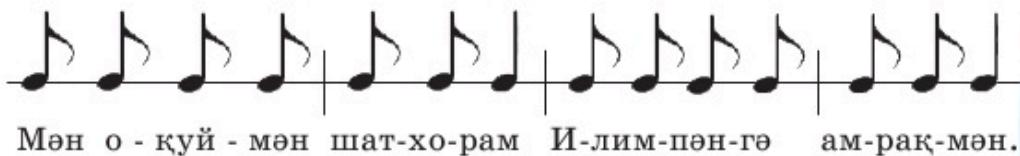

1. Мән оқуymən шат-хорам,
Илим-пəнгə тəшнамən.

Пак қəлбимни йорутқан,
Устазимға амрақmən. | $\left. \begin{array}{l} \\ \\ \end{array} \right\} 2 \text{ қетим}$ |
| 2. Оқуп-оқуп hərdайim,
Билим алдуқ барчимиз.

Оқуш билən əmgəktə,
Тавландуқ биз həmmimiz. | $\left. \begin{array}{l} \\ \\ \end{array} \right\} 2 \text{ қетим}$ |

- ?! •** Нахша аһасини ейтип, сөзлирини ениқ тəлəппуз қилишқа тиришиңлар.
- Дəслəпки икки қурини тəвəндик рəсимгə қарап, ритмлик ейтип үгиниңлар.

3-тапшуруқ. Импровизация.

- ?! •** «Арзу» нахшиниң ритмиға уруп чалидиган музыкилық əсвапларда жор болуңлар. Халигиниңларчə нахша ритмини түрлəндүрүп, йəнə жор қилип көрүңлар.
- Мүəллим hər топқа бири тоғра, иккинчиси натогра ритмларниң рəсимиини бериду. Уларниң ичидин нахша ритмини тепип, чүшəнгиниңларни ейтип бериллар.

Bahalaş.

- «Арзу» нахшиниң қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийчинлиқлар болди?
- Ритм həккide қандақ чүшəнчигə егə болдум?

6-дөрис ДОСТЛИРИМ

1-тапшуруқ. Орунлаш. Тұзұш.

 Достлук деген немә? Достлук – бу наяттиki нечнемә билән бағаланмайдыған қәдрийәт. Дост тепиши асан, давамлаштуруш тәс. Інәр адәм бу сөзни өзиниң тәжкибисиге бола hәрхил чүшиниду. Достлук тоғрилиқ көплигөн мақал-тәмсилләр, шеир вә нахшилар йезилған. Силәр үчүн hәқиқий дост қандақ болуши керәк? Савақдашлириңдарниң арисида достуңлар барму?

- Чембәрдин достлукқа бағлиқ лазим сөзләрни төпип, hәқиқий достқа хас хусусийәтләрни көрситиңлар.

- Мақалниң мәнасини чүшәндүрүңлар:

Яхши билән дост болсаң – йетисөн муратқа,
Яман билән дост болсаң – қалисөн уятқа.

2-тапшуруқ. Нахша үгиниш.

Мениң достлирим

Сөзини язган: Ә. Ақылбекулы.

Музыкисини язган: Ә. Бұшикова.

Бириңи достум – Берик,

Иккінчisi – Ерик.

Үчинчи достум – Үкен,

Төртінчisi – Тұкен.

Бәшинчи достум – Басқар,

Алтинчи достум – Асқар.

Йәттинчи достум – Жамал,

Сәккизинчи достум – Самал.

Тоққузинчи достум – Тоқан,

Онинчи достум – Оқан.

Достлардин биз айрилмас,

Бирлигимиз ажралмас.

- Савақдашлириңдар билəн биллə нахшини көңүллүк,
ойнақи көрүнүштə чирайлиқ орунлаңдар.

- Нахшини тәкрап орунлиғанда, ритмиға чавак челиш арқилиқ жөр болуңлар.

3-тапшуруқ. Ижадий. Тәһлил.

Исимлар ритми (дидактикалық оюн)

Оюн шарты: Оқуучилар топқа бөлүнүп, берилгөн тапшуруқларни орунлайду. Һеммә тапшуруқни тоғра вә биринчи орунлиған топ йеңиду.

1. Мәсилән, Қәйсәр, Мәсимжан, Арзигүл, Жолдасбек, Тәңрибәргөн, Абдувәли, Бахтыгерей вә б. исимларни ритмлик ейтиш керәк.

2. Муәллим бәргөн рәсім билән тонушуш. Топтика бир балиниң исмини қошуп, аддий жүмлә түзүш. Мәсилән: «Мақпал нахшичи» дегендегүл мұватапқа келидиган рәсімдікі ритмни чавак арқилиқ топ билән биллә көрситиш.

Баһалаш.

- «Мениң достларым» нахисини қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчиліклар болды?
- «Исимлар ритми» оюнидин қандақ чүшөнчә алдим?

музыкалық айләм

1-тапшуруқ. Тиңаш. Тәһлил. Нахша үгиниши.

 1-сипатта үгөнгөн «Мениң Вәтиним» нахисиниң биринчи қурини ядицларға чүширицлар. Қараңлара, «Вәтән – мениң ата-анам» дегендеген әжайип

жүмлиниң мәнаси нәқәдәр чоңқур. Вәтенимиз аи-лидин, ата билән аниниң тәрбийисидин башлини-ду. «Аилә – бәхит макани» дәп хәлқымиз бекар ейтмиған. Іәр аилиниң бәхти билән яришимлиғи бирликтин, иззәт-һөрмәттин, инақлиқтин, сәми-мийликтин вә меһрибанлиқтин башлиниду. Силәр қандақ ойлайсиләр?

Яришимлиқ аилә

Сөзини язған: А. Асылбек.

Музықисини язған: Ә. Бұшикова.

1. Яхшидур бизниң аилә,
Нахшиси әгәр ейтилса.
Болиду гояки мәрикә,
Әсваплар сазға четилса.

Қайтurmиси:

Мошундақ бизниң аилә,
 Барчимиз инак, биллә биз.
 Көңүлләр шавқунлук дәрия,
 Тойлаймиз шундақ құндә биз.

2 қетим

2. Құйлирин қулаққа қондуруп,
 Жан бағрим тартиду домбра.
 Бовам һәм момамму қелишмай,
 Қошулуп чалиду даңғара.

Қайтurmиси.

?! •

- Нахшини ахирігічө тиңшаңлар. Нахша мәзмұниға диққет қилиндер, савақдашлириңлар билән биллә сөзләп беріңдер.
- Нахшини үгининдер. Нахша сөзлирini ениқ тәләппуз қилиндер. Нахша аһанини таза, һиссиятлиқ орунлаңлар.
- Нахшида қайси өсваплар тоғрилик ейтилған? Қазақ хөлқиниң өзәңдер билидіған миллий музықиلىқ өсваплирини атаңлар. Чақмақлардики намлирини тепип, чүшөнчө беріңлар.

Д А

К З

А К

Д З

К К

С Й

Регистр – чалғу өсваплар үнинин, адәм авазиниң жуқури, оттура, төвәнки егизлиги.

2-тапшуруқ. Өхбарат издәш. Тәһлил.

?! Конғурақ, домбра, даулпаз, сырнай музыкилиқ өсваплириниң авазини дисктин тиңшашлар.

• Конғурақ, домбра, даулпаз вә дутар, равап, сапайә музыкилиқ өсваплириниң авази қайси регистрда (егизликтә) орунлиниду?

• Өр кишиләрниң, аялларниң, балиларниң авази қандак?

3-тапшуруқ. Иҗадий.

Аваз егизлиги (дидактикалык оюн)

Оюн шәрти:

Муәллим оқуғучиларга видеоға йезилған һәрхил авазларни: адәмниң, музыкилиқ өсвапларниң, қушлар билән найванларниң авазини тиңшитиду.

Тиңшаш жәриянида оқуғучилар қоллирини жуқури (қызил рәң), оттура (серик рәң), төвән (көк рәң) регистрни көрситидиган карточкиларни көтириду. Икки экспер特 (оқуғучилар) тоғра вә натоғра жавапларни санап, оюн ахирида нәтижә чиқириду. Яхши нәтижигә еришкән оқуғучилар йецишкә йетиду.

Баһалаш.

- «Яришимлиқ аилә» нахшинини қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчилиқтар болди?
- Йеңи мавзу тоғрилиқ қандақ чүшәнчә алдим?

БИР АИЛӘ ВАҚИӘСИ

(Қизиқарлық сәяһет)

1-тапшурұқ. Тиңашаш. Әхбарат издәш.

Аиләмниң музыкилиқ сәяһити

Музыкасина язған: Г. Абдрашева

Язлик тәтилдә 2-синип оқуғучиси Гүлнарә аилиси билән йолға чиқти. Сәпәрни улар поезга олтирип, туғулған шәһири Алмутидин башлиди. Тараз, Чимкәнт, Түркстан шәһәрлирини артта қалдуруп, Қызылорда арқылық Ақтауға йөтти. Каспий деңизиниң гөзәллигини көрди. Ақтаудин учақ билән Вәтинимизниң баш шәһири Нур-Султанға көлди.

Гүлнариниң меңип өткөн сәяһити унинда чоң из қалдурди. Мошу сәяһет тәсиридин өткөндө у

«Аиләмниң мұзықиلىқ сәяһити» деген мавзуға инша язди. Бу иншада мундақ қөрүнүшлөр бар: «Хош, Алмутам!», «Йолға чиқтуқ!», «Шәриқ базири», «Түрктсанниң Ясавий мәқбираиси», «Каспийниң долқунлири», «Салам саңа, Нур-Султан!».

?! •

- Мұзыкини бешидин ахирігічә тиңшаңлар.
- Мәнзириләрдә учришидиган йетекчи аһаңни тәтқиқ қилиңлар.
- Мұзыкини тиңшиғанда, йетекчи аһаңни тонуғанда, қолуңларни көтириңлар. Пикриңларни ейтиңлар.
- Йетекчи аһаңни муәллимниң орунлишида тиңшаңлар.
- Муәллимниң ярдимидә савақдашлириңлар билән биллә йетекчи аһаңни нотифа қарап орунлаңлар.

- Өсәрни бешидин ахирігічә йәнә бир қетим тиңшаңлар. Өсәрдә қандақ мәнзирә бар?
- Өсәрниң орунлиниш жәрияниға дикқәт қилиңлар. Мәнзириләр намлири орунлиниватқан өсәрниң мәзмунини ачамду? Чүшәнгиниңларни ейтиңлар, топ билән музакирә қилиңлар.

Мұзықиلىқ мәнзирә – композиторниң тәбиәт рәсими-лиридин, вақиәләрдин алған тәсиратини бәдий, раван йәткүзидиган әсәр.

Йетекчи аһаң мұзыкини (нахша, күй) тәсвиirlәйдиган асасий аһаң.

2-тапшурұқ. Тәһлил. Орунлаш.

Йетекчи анаң

?! Муәллим силәргө мошу өзіндіктерге үгендеген бирнәччә нахшиниң жаңы анации орунлап бериду. Нахшиларның ядигерлерға чүширип, чирайлық ижрасы қилинеді.

Бағалаш.

- «Айләмниң музыкалық сәяһити» пьесисини тиңшиғанда, қандай тәсират алдым?
- Тиңшаш давамида мәнзириләрни пәриқләштө қандай қийинчилиқтар болди?

Үгәнгиницларни тәкшүрүңлар:

1. «Арзу» нахисиниң биринчи куплетини дәптириңларға толуқтуруп йезиңлар.

... оқуймән шат-хорам,
Илим-пәнгә
Пак ... йорутқан,
... амрақмән.

2. Ритм дегинимиз немә?

A. охшаш вә hөрхил узаклиқтиki авазлар тәртиви

- B. авазларни охшаш орунлитидиган музыка
C. сизиқлар арисиға орунлашқан нота
D. нота йезишқа ярдәмлишидиган қурал
E. суръетниң (темпниң) бир түри

3. До, ми, соль нотилириини дәптәрдики нота сизиқлириға дурус орунлаштуруңлар.

4. Регистр ... болиду:

- A. hөрхил
B. жуқури, оттура, төвөн
C. йеник
D. нота йезишқа ярдәмлишидиган
E. суръетниң бир түри

5. Үйғур хәлиқ чалғу өсваллирини тәпин්лар.

- A. дутар, тәмбүр
B. скрипка, қобыз
C. домбра, даулпаз
D. нахша, қәләм
E. асатаяқ, ксилофон

6. Тапшуруқларни дәптәргә орунлаңдар.

1-тапшуруқ:

Нота сизиқлириға *до*, *ми*, *соль* нотилирини орунлаштуруңдар.

2-тапшуруқ:

Нотасизиқлириға *до*, *ми*, *соль* нотилирини төртлүк вә сәккизлик көрүнүштө орунлаштуруңдар.

3-тапшуруқ:

Нота сизиқлириға *до*, *ми*, *соль* нотилирини төртлүк вә сәккизлик көрүнүштө орунлаштуруңдар вә қол һәрикәтлири билән көрситиңдар.

3-бөләк. МЕНИЦ МӘКТИВИМ

Бөләктин:

- музыкини тиңшап, өсөрниң характерини ениқлашни;
- чалғу өсавиниң аваз тембрини вә динамикалық бәлгүлирини ениқлашни;
- музыкилық аталғуларни өзләштүрүш жөрнөтилдөрниң орталығында һөрхил нахшилар билән өсваппап, өсөрлөрни муһакимә қилишни;
- өз ишиңларға чүшәнчә беришни вә униң өмәлгө ешиши үчүн тәклипләр киргүзүшни үгинисиләр.

Музыкилық сават:

- *до, ми, соль* нотилири;
- сәккизлик, төртлүк нота;
- музыкилық өсваплар: қоңғурақ;
- суръәт (темп): чапсан, наһайити чапсан, алдиrimай, аста, оттура;
- ритм;
- аваз бойифи.

Музыкилық чүшәнчиләр:

- *до, ми, соль* нотилири – *до, ми, соль* ноталары;
- аваз бойифи – дыбыс бояуы;
- суръәт – екпін.

ЖИРИЦЛИГАН ҚОҢГУРАҚ

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

 Қоңгурал – қазақ хәлиқиниң қедимдин келиватқан музыкилиқ өсвави. Асатаяқ, сылдырмақ охшаш жирицлайдиган өсваплар қатарига кириду. У ичи кавак оймидин вә ойминиң оттурисига илинған тилдин ибарәт. Тил оймиға урулғанда, аваз чиқиду.

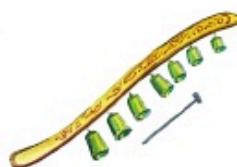
Бурун қоңгурал учур беридиган өсвал сүпитетідә пайдилинилған. Өрт чиққанда вә төмүр йолда поездларни маңғузуш сигналини бериш үчүн қоллинилған. Кейинирек қоңгуралыңиң кичик шәкли мектәптө дәрисниң башлинини билән аяқлишишини билдүридиган васитә болди. Музыка сахасидimu қоңгуралыңиң зилва вә нәпис авази кәң қоллинилиду.

Қоңгурал авазлири

Мектәп
қоңгуриги

Қоңгурал – қазақ
музыкилиқ өсвави

- Қоңгурал авазлириниң аудиосини тиңшашлар. Пәрқи билән охшашлигини тепиңлар.

Мону соалларға жавап беріңілар:

- Қоңғурақ қандақ аваз чиқириду?
- Икки қоңғурақنىң авази охшашму яки пәриқ бармы?

2-тапшурұқ. Орунлаш.

Биз бәхитлик балилар

Сөзини язған: К. Авутов.

Музыкисини язған: Қ. Фожамияров.

Биз – бәхитлик балилар,
Хошал болуп ойнаймиз.
Азат Вәтәндә гүлләп,
Ойнап, һәргиз тоймаймиз.

Көпмилләтлик елимиز,
Мәңгү инақ яшаймиз.
Қоғдаш үчүн Вәтәнни,
Қәһриман боп өсимиз.

- ?! • Нахшида немә тоғрилиқ гәп болуватиду? Савақдашлириңілар билән тәһлил қилиңілар.
- Нахшини тәләплөргө мұвапиқ үгинип, орунлаңдар.
 - Нахша қандақ кәйпият бегишлайду?
 - Уруп чалидиган вә шавқунлук өсвапларни пайдилинип, нахшиға жөр болуңлар.

Тепиши мақлар

Беши йоған қапақтәк,
Пути инчикә салпақтәк.
Үчийи қосақ тешида,
Қулиғи путниң учида.

(…))

Бешини төвөн селип,
Чечини йейип теч тураг.
Чачтин тартса бу қизни,
Рәңму-рәң үн чиқира.

(…Ә)

- ?! • Тепишмақларниң жағавини тепиңлар.
• Саз әсваллири тоғрилик йөнө қандақ тепишмақларни билисилөр?**

3-тапшуруқ. Музыка чиқириш вә орунлаш.

Төртлүк вә сөккизлик узаклиқлирини қоллинип, ихчам нахша чиқирип орунлаңлар. Нахшини до, ми, соль нотилирида йезиңлар. Қоңғурақ әсавинин ярдимидә музыкилиқ композиция орунлаңлар.

Балаңаш.

- ?! • «Биз бәхитлиқ балилар» нахисини қандақ орунлидим?
• Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчилиқлар болди?
• Тапшуруқ бойичә тәһлилим дурус болдиму?**

ДӘРИСТИН СИРТ ВАҚТИМ

1-тапшуруқ. Тәһлил.

- Мектәптиki күн тәртивиңлар қандақ?
 - Мектәптө қандақ қызық вақиәлөр учришиду?
 - Мектәптиki күнүңлар қандақ суръәттө өтиду?
- Соалларға жарап беріңлар. Савақдашлириңлар билөн муһакимә қилиңлар.

2-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил.

- ?! •** Муәллим тәклип қилған музыкилық парчини тиңшаңдар. Мәсилән, Ақан сери Қорамсаулының «Маңмаңгер» нахиси, Қурмангазиниң «Балбырауын» күйи.
- Һәр әсәрниң сүръити қандақ?
 - Өсәр мәзмұниға, кәйпиятиға сүръет қандақ тәсир қилиду?
 - Өсәрләрни тәкrapar тиңшап, берилгән рәсимләр билән мувапиқлаштуруңдар. Өз топуңлар билән тәһлил қилип, тәкливиңларни ейтиңлар.

Музыкидики сүръет – музыкилық әсәрләрниң орунлиниш илдамлигини көрситиду.

Сүръет – музыкилық әсәрниң мәзмұниға бағылған, наһайити чапсан, алдиримай, аста, оттура болиду.

3-тапшурғұқ. Орунлаш.

 Неч оқуштин қалмифин

Сөзини язған: Ә. Ислам.

Музықисини язған: И. Исаев.

1. Маңа қара, қаригин,
Неч оқуштин қалмифин.
Әдәпсизлик – ят оқәт,
Яманлиққа бармифин.

Қайтурмиси:

Адәм болуш егирғу,
Пәллә бесиш – көп ишқү.
Родупайға охшимай,
Йоқ нәрсигө қахшимай. } 2 қетим

2. Яшлиғинда күч топла,
Келәчиғиңни ойла.
Чәбдәсликкә берилip,
Алқишиңни һәм тойла.

Қайтурмиси:

Корқуш өсли жүк өмәс,
Йеңиш уни болар тәс.
Тосалғуни айригин,
Мағдир болса, әшу, бәс. } 2 қетим

- ?! • Нахшида немә тогрилик ейтилиду? Билидиғиниң-
ларни сөзләп беріңлар.
• Нахша қандақ сүръеттө орунлиниду?
• Уруп чалидиган вә шавқунлуқ өсвапларни қолли-
ниңлар. Нахшиға жөр болуңлар.

Баһалаш.

- «Неч оқуштын қалмиғин» наххисини қандақ орунлидим?
- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчилик болди?
- Тапшурук бойичө қилған тәһлилим дурус болдиму?

МЕНИҢ УСТАЗИМ

1-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил. Орунлаш.

Устаз болуш

Сөзини язған: F. Қайырбеков.

Устаз болуш – жүрәкниң батурлуғи,
Устаз болуш – сезимниң мәғрурлуғи.
Устаз болуш – миңәзниң бир шолиси,
Адашмасқа адемниң алтуналуғи.

 Ңазир көсипниң түри көп. Уларниң һәрқайсисиниң өзигә чушлуқ алғаныдиллиги бар. Шуларниң ичидә өжайип көсипләрниң бири – муәллим.

Муәллим силәрни вә савақдашлириңларни оқушқа, санашқа, йезишқа, достлукқа, мәктәп қаидисигә мувапиқ яшашқа, чоңларни һөрмәтләшкө, тәбиәт билән қоршиған муһитни қофдашқа үгитиду. Устаз балиларниң қәлбигә есил хусусийәтләрни сицириду.

Оқушта илғар болуш үчүн, силәргә қандақ хусусийәтләр керәк дәп ойлайсиләр?

Төвөндикі жәдвәлдин оқушунцларға керәк болидиган сөзләрни таллап, өзәңларниң билим елиштиki портретиңларни түзүңлар.

Пааллиқ

Норунлук

Әмгәкчанлик

Диққәтчанлик

Бепәрвалиқ

Чидамлик

Устазим

Сөзи вә музыкисини язған: С. Зәйналов.

1. Келәчәктә бәхтимниң,
Һулин салған устазим.
Юлтұз болуп қәлбимдин,
Орун алған устазим.

2. Қәлби таза булақтәк,
Билим каним устазим.
Мәхри иссиқ анамдәк,
Қәдирданим устазим.

3. Ақ йол тиләп өмрүмгө,
Мәдәт бәргән устазим.
Илим-пәндин көңлүмгө,
Гүлләр тәргән устазим.

- ?! • Нахша қандақ туйғуларни ойғитиду?
• Композитор қандақ бәдийи васитиләрни қолланған?
• Нахшини тәләп бойичә тиңشاңлар, үгининдер. Бабида орунлаңлар.

2-тапшуруқ. Тәһлил.

- ?! • Рәсимләрдә адәмниң қандақ кәйпияти тәсвирләнгән?
Атаңлар, өз пикриңларни ейтисىлар.
• Қандақ ойлайсиләр, музыка адәмниң кәйпиятига тәсир қиласаду?

3-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

 «Қандақ кәйпият?»
(оюн)

Оюн шәрти:

Л. Хамидиниң «Булбул» нахиси, Дәuletке-рейниң «Көрүглү», Н. Тилендиевниң «Аққу» күйлиридин парчә тиңшаңлар. Інде парчида қандақ өсваллар челинидіғанлигини ениқлаңлар. Інде парчиға қандақ кәйпият түри мувапиқ келидіғанлигини тарқатма варактарда тәсвирләнгөн рәсимлөр арқылы көрситиңлар.

Баһалаш.

- «Устазим» нахисини қандақ орунлидим?
- Нахшини ейтқанда, қандақ қийинчилик болди?
- Тапшуруқ бойичө қилған тәһлилим дурус болдиму?

 көңүллүк дәм елиш

1-тапшуруқ. Импровизация.

 «Санимақ мусабиқиси»
(музықилиқ оюн)

Оюн шәрти:

Муəллим алдинқи дәристө һәммә оқығучиларға санимақ тоғрилиқ өхбарат издәшни тапшурған. Чүшәнчә бериш үчүн, видео көрситиду.

Балилар үч топқа бөлүниду. Тәләп бойичө улар санимақни нахиси билән орунлиши тегиши. Қайси топ қанчә көп санимақ тәйярл иса, шу топ йеңиду.

2-тапшуруқ. Орунлаш.

 Он дегиним – Вәтиним
(тәтцир санимақ)

*Сөзини язған: Ә. Ақылбекұлы.
Музыкасини язған: Ә. Бұшикова.*

Он дегиним Вәтиним,
Тоққуз – ана диярим.
Сәккиз – егиз тағлирим,
Йәттө – йешил бағлирим.
Алтә – алтун күн төккөн нур,
Бәш – булигим сүп-сүзүк.
Төрт түгүлған Вәтәндур,
Үч – өйлирим бәк гөзәл.
Икки – ата-анам меһрибан,
Биз – бәхитлик балилар.

Аман болса мошулар,
Йешимға яш қошулар.
Қәдрини дост биләр,
Йоллиримиз ечилар. } 2 қетим

- ?! • Санимақниң мәзмұніға диққәт қилиңдер. Синип билән биллә сөзләп беріңдер, оюңдарни ейтиңдер.
- Нахшини тәләп бойичә үгініңдер, орунлаңдар.
 - Синип билән биллә чирайлық һәм һиссиятлық орунлаңдар.

3-тапшурасы. Музыка чиқириш.

«Мектәп тогрилиқ санимақ»

(импровизациялык оюн)

Оюн шәрти:

Өз топуңдар билән биллә мектәп тогрилиқ санимақ чиқириңдер. Тәйяр санимақни орунлаңдар.

Тәләплири: Аваз узақлигини вә *до, ми, соль* нотилирини қоллиниш. Санимақ аңанни чиқириш.

Мәсилән:

Бир дегиним – белик,
Икки дегиним – илик.

Үч дегиним – үстәл вә башқылар.

Синипта тәһлил қилиш.

Тәләплири: Санимақта учришидиган аваз узақлигини тәһлил қилиш.

- Қанчә төртлүк нота, қанчә сәккизлик нота бар?
- Санимақта учришидиган ритм сұръитини өзгәртишкә боламду?

Үгөнгиниңларни тәкшүрүңлар:

1. «Биз бәхитлик балилар» нахисини дәптириңларға толуқтуруп йезиңлар:

Биз – бәхитлик ...,
Хошал болуп ойнаймиз.
... Вәтәндә гүлләп,
... , һәргиз тоймаймиз.
... елимиз,
Мәңгү инақ
... үчүн Вәтәнни,
Қәһриман ... өсимиз.

2. Сұръет дегинимиз немә?

- A. охаш вә һәртүрлүк узақлиқтика авазлар тәртиви
- B. өсөрни орунлаш пәйтидики илдамлиқ бәлгүси
- C. билим сұпитини көтиридиган пән
- D. нота йезилишиниң бир түри
- E. музыкилиқ өсвапниң нами

3. Тембр дегинимиз немә?

- A. нахшиниң бир түри
- B. авазларниң йезилишини рәтләйдиган бәлгү
- C. музыка ритмини көрситидиган бәлгү
- D. чалғу өсвапта орунлашқа ярдәмлишидиган бәлгү
- E. авазниң сұпитини (бойигини) көрситидиган бәлгү

4. «Устазим» нахисиниң иккінчи куплетини дәптириңдерге толуктуруп йезиңдер.

Қәлби ... булақтәк,
Билим каним,
Мәхри ... анамдәк,
... устазим.

5. Л. Хамидиниң «Булбул» нахисини орунлиған ким?

- A. Бибигүл Төлегенова
- B. Мақпал Жұнисова
- C. Роза Бағланова
- D. Меруерт Өтекешева
- E. билмеймән

4-бөләк. ТУФУЛГАН ӨЛКӨМ

Бөләктин:

- түгүлған өлкимиздики қиши айлириниң чирайлық мәнзирисини, қарлық тағлирини вә өз өлкимизниң гөзөл қияпитини тәтқиқ қилишни;
- һөрхил музыкилиқ чалғу өсвапларниң ярдими билән шамалниң чиқишини, қарниң, боранниң авазини ейтип, егиз тағларни тәсвиrləп, тәбиәт музықисини чиқиришни (йезишни);
- музыкилиқ чалғу өсвапларни қоллинип, «Мениң Вәтиним» мавзусига музыкилиқ композиция түзүшни вә орунлашни;
- қиши, түгүлған өлкә төгрилиқ нахша үгинип, Қурманғазиниң күйини тиңшашни;
- музыкилиқ аталғуларни өзләштүрүп, нахшилар билән өсваплиқ өсөрләрни тәһлил вә муһакимә қилишни;
- өз ишиңларға чүшәнчә беришни вә униң өмәлгә ешиши үчүн тәклипләрни киргүзүшни

үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- крещендо (авазни күчәйтиш);
- диминуэндо (авазни пәсәйтиш);
- музыкилиқ өсваплар: чаң, қобыз, гежәк, нағра, үчбулун, домбра, ксилофон;
- пауза.

Музыкалық чүшәнчиләр:

- крещендо – крещендо;
- диминуэндо – диминуэндо;
- пауза – кідіріс.

13-дәрис

ТУФУЛҒАН ӨЛКӘМНИҢ ҚИШ ПӘСЛИ

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәтқиқ қилиш.

Қиш – тәбиәтниң өжайип пәсли.

Қиш пәслигө бегишлап, көплигөн композиторлар музыка язди. Шуларниң бири – қазақстанлиқ композитор Серик Еркимбеков. Композитор өз әсәридә бала чегида бовисиниң йезисиға барған пәйтни тәсвирләйдү. Борандын кейин тағлиқ йәрниң қишилиқ мәнзириси өз гөзәллиги вә тазилиғи билән һәйран қалдуриду. Қар учқуни билән құшларниң сайрашлири көз алдинда сехирлиқ чөчекләрдәк намайән болиду. Композитор әсәрини «Қишилиқ чөчәк» дәп атишиниң сәвәвиму мана мошунинда.

Қишилиқ чөчәк

Музыкасина язган С. Еркимбеков

- С. Еркимбековниң «Қишилиқ чөчәк» әсәрини тиңшиғанда, көз алдицларға қандақ мәнзире келди?
- Композитор өз әсәрини немишкә «Қишилиқ чөчәк» дәп атиған?

- Мошу əсәрниң йетөкчи аһацини нота бойичә синип билән биллә еитип көрүңлар:

Ля - ля - ля - ля - ля - ля - ля ля - ля - ля - ля - ля

Муназирә.

- Туғулған йериңларниң қиши қандақ? Сөзләп беризлар.
- Рәссамлар қишлиқ соғни тәсвиrlәш үчүн, бояқниң қандақ рәңлирини қоллиниду?
- Қишлиқ тәбиәтни қандақ сөзләр билән тәсвиrlиген болаттиңлар?

?! Чүшәнчә бәргәндә, мону тирәк сөзләрни пайдилиниңлар: *сөг, шамал, қар яғди, қар гичирлайды, муз, қиры, дала сөг* вә б.

2-тапшурук. Орунлаш.

Яғивәрсун

Сөзини язган: А. Дөләтов.

Музыкасини язган: И. Исаев.

1. Ләп-ләп учуп,
Йәрни қучуп,
Аппақ мамуқ қар яғди.
Дала, қирни,
Тұз-идирни,
Оравалди бағ-тағни.
2. Мәйли яғсун,
Яғивәрсун,
Дилға шатлик етип яр.

Келәр жилниң,
Мол носулниң
Һули билсөң, шу ақ қар.

3. Дехан чиқти,
Йәргә беқип,
Әйләйду хүш тәбәссүм.
Жирақ әмәс,
Чүнки көклөм,
Башлиниду зор мәвсүм.

?! •

- Нахша мәзмунини, кәйпиятини савақдашлириңлар билән музакирә қилиңдер.
- Нахшида қишлоғы пәсли қандак тәсвириңиду? Чүшән-дүрүңдер.
- Нахшини тәләпләргә мувапик үгиниңлар. Һиссият-лиқ орунлаңдар.

3-тапшурук. Импровизация.

- Икки топқа бөлүнүңлар: «Яғивәрсун» нахисини өз топуңлар билән көңүллүк, ниссиятлиқ орунлаңлар. Індиқтұраларни, қарниң, шамалниң, нағындарниң, боранниң авазлирини чиқириңлар.

?!

- Өз топуңлар билән тәйярлиған импровизация яки иккінчи топниң қылған иши утуқлук чиқтиму?
- Нахшини дурус ейтиш үчүн, немә қилиш керәк?
- Қишлоғаны топуңлар билән көрситөлидиңларму?

Балаңаш.

- «Яғивәрсун» нахисини қандақ орунлидим?
- Нахшини ейтқанда, қандақ қийинчилик болди?

Қишиниң көзи қируда

1-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил.

Музыкасина язған: Абай Құнанбайұлы

Ақ кийимлик, тени һәм ақ, ақ сақаллик,
Қарғу, дөт-гас, тонумас тирик жәнни.
Үсти-беши ақ қишу, тури соғақ,
Қәдәм бесип ғичирлап келип қалди.

 Тәбиәтниң һәр пәслиниң өзигә хас ала-
нидиліги билән гөзәллиги бар. Уларниң арисида
қиши пәслиму аппақ қари, нәштәрдәк соғи, қишлиқ
оюнлири билән пәриқлиниду. Бу пәсилдә адәмләр

тәбиәтниң сирини, унтулмас пәйтлирини тамашә қилиду. Шуның билән биллә, бу нава райиниң тутук мәзгили – қар, боран, қаттиқ соғ.

Қазақ хәлқинин улук шири, мәрипәтчи Абай Қунанбайулы өзиниң шеирида қишини бәдий тәсвирләйdu.

?! Видеога йезилған Абай Қунанбайулының «Қиш» шеирини тиңшаңлар. Шеирдин алған тәсиратиңлар билән бөлүшүңлар.

- Шаир өз шеирида немә һәкқидә еитиду?
- Музыкилиқ бәдий васитиләрни пайдилинип, шеир парчисини һиссиятлиқ оқуңлар.
- Шеирға жөр болған музыка яқтиму? Музыка шеирниң мәзмунини тәсвирләп берәлидиму?

 Бу музыкини язған италиялик композитор – Антонио Вивальди. Униң өсәри «Қиш» дәп атилиду. Өсәрни тиңшаңлар вә кейинки соалға жағап беріңлар.

- Композитор музықисида қиш пәслини тәсвирләп берәлидиму?

Антонио Вивальди – италиялик композитор, бәк мәнир скрипкичи, педагог, дирижёр. У көплигөн әжайип музыка язған. Композиторниң әң мәшһүр өсәрлириниң бири – «Жилниң төрт пәсли» («Четыри времени года») намлиқ скрипкилиқ концерт. У 12 скрипкилиқ концерттин ибарәт. Униңда «Қиш» өсәри мұнасип орун егиләйdu.

Қишлоң (парчә)

Музыкасина язған: А. Вивальди

?! Антонио Вивальдиниң өсөрнегін дикқет билөн тиңшашылар. Өсөрни тиңшаш жөриянида мону мәнзирини көз алдыңдарға көлтүрүп көрүңдер. Қар йеғиватиду, қарни һәр төрөпкө учирип, боран чиқмақта.

- Өсөр қандақ сүръеттә орунланди?
- Композитор қандақ динамикилиқ бәлгүлләрни пайдиланди?
- Өсөрниң йетекчи аһациини қандақ өсвап орунлайду?

C a

Тәбиәт мавзуси пүткүл дуния композиторлириниң өсөрлиридә өз өксини тапқан. Қазақстанлиқ күйчи-композитор Төлепберген Тоқжанов домбира бегишланған «Жыл – он икки ай» намлиқ күйләр топлимимиң язди. Бу топламда «Киши. Желтоқсан» дәп атилидиган күй бар.

2-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

Киши. Желтоқсан

Т. Тоқжановниң күйи

?! Күйни зеһин билән тиңшаңлар. Тәсиратиңлар билән бөлүшүңлар.

- Киши мәнзирисини тәсвирләш үчүн, композитор қандақ музыкилиқ бәдиий васитиләрни қолланған?
- Икки музыкилиқ өсөрниң орунлиниш алайтилигини музыкилиқ бәдиий васитиләр (суръет, ритм, динамикалық бәлгүләр) асасида тәрипләңлар.
- Ынтымалдарда өсөрниң орунлиниду?
- Музыкилиқ өсөрниң селиштуруңлар, скрипка билән домбриниң охшашлиги һәм пәрқи немидә?

Скрипка

Домбра

Музыкилиқ бәдиий васитиләр: суръет, ритм, динамика, тембр (аваз бойиги).

3-тапшурук. Нахшини орунлаш.

- ?! «Яғивәрсун»** нахисиниң биринчи куплетини ядин-
ларға чүшириңдар.
- Иккінчи вә үчинчі куплетлирини үгініңдар.
 - Сөзлирини ениң ейтіп, аһаңини таза орунлаңдар.
 - Нахшини көңүллүк, һиссиятлиң ейтишқа тири-
шиңдар.

Композитор – музыкилық әсәр язидиган мұтәхессис.

Күйчи-композитор – күй чиқиридиган мәнір дом-
бричи.

Композиторлуқ нахша – кәспий вокаллық-әсваплиқ
әсәр.

Композиторлуқ әсәр – мәнір мұтәхессис чиқириди-
ган кәспий музыка.

4-тапшурук. Тәтқиқ қилиш.

Төвәндіки музыкилық әсваптарға қарап, соалға
жавап беріңдар:

- Қандақ музыкилық әсвап қиши авазлирини тәсвиrlәп
береләйдү?

Бағалаш.

- А. Қунанбайұлының «Қиши» нахисини тиңшиған-
да, маңа немә тәсір қилды?
- Музыкилық бәдиий васитиләр тоғрилиқ қандақ
чүшөнчө алдим?

ТУГУЛҒАН ЙЕРИМ – ҚАЗАҚСТАН

1-тапшурук. Орунлаш.

Казақстан

Сөзи және музыкасынан язған: С. Зейналов.

Бу – гүлстан Қазақстан,
Әмгәк билән шеһрет тапқан.
Барчә милләт болуп туққан,
Достлук билән алға басқан.

Бағлирида булбуллири,
Жәвлан қилип сайраватқан.
Тағлирида мараллири,
Әркин отлап, яйлаватқан.

Аләм ара даңқи қәткән,
Нахша-сази көккө йәткән.
Яша азат, Қазақстан,
Қойнуңда шат яшар инсан!

- ?! •** Нахша мәзмұниға дикқәт қилиңдер. Қазақстан зи-
мининиң гөзөллигини, байлигини вə хөлқиниң инақ-
лигини савақдашлириңдер билөн өз ара сөзлишиңдер.
- Нахшини тәләпкө мұвапиқ орунлаңдар. Сөзини
ениқ, аһаини таза ейтишни үгиниңдер.

2-тапшурук. Тиңашаш.

Сарыарқа

Құрманғазиниң қүйи

- ?! Құрманғазиниң «Сарыарқа» қүйини тиңшаңдар вə**
төвөндіки соалларға жарап беріңдер:
- Қүй қандақ кәйпиятта, қандақ сұръеттө орунланди?
 - Орунлаш давамида қүй динамикаси (аваз күчи)
өзгәрдиму?
 - Құрманғазиниң йәнә башқа қандақ күйлирини би-
лисилер?

 Құрманғази Сагирбайұлы –
қазақ хөлқиниң улук күйчи-компо-
зитори. Қазақ хөлқиниң чалғу өсвал-
лик музыка сөнъитиниң асасини сал-
ғучи.

3-тапшуруқ. Музыка чиқириш.

«Тұғулған өлкәмниң гөзәл тәбиити» (импровизациялық оюн)

Оюн шарты:

Дәптирицларға язған тұғулған йәрни тәрипләйдіган сөзләрдин төрт қур шеир чиқирицлар. Динамикилиқ бөлгүләрни вә чалғу өсвалларни қоллинип, сөзләрни һәрқандай аһаңға чүширицлар. Мұнакимә қилиндер.

Крещендо – авазни пәйдин-пәй күчәйтиш.

Дининуэндо – авазни пәйдин-пәй пәсәйтиш.

Баһалаш.

- Өз ишиңдарни савақдишиңдарға, муәллимгө тонуштуруңдар, баһалаңдар.
- Орунланған тапшуруқта немә утуқлуқ чиқти? Немә утуқлуқ чиқмиди?
- Орунлашни яхшилаш үчүн немини өзгәртиш керек?

ЙЕЦИ ЖИЛ МУБАРӘК БОЛСУН!

Қиши пәслини Йеци жил мәйрими үчүн тәқәза болуп күтиду. Балилар аппақ қардин қар адәм ясап, арча безәйду. Қиши бовай билән Қар мәликисини көрушкә алдираиду. Һәммә яхши тиләкләрни ейтиду. Оқыгучилар Йеци жил мәйримигө бегишланған музыкилиқ лайиһиләрни тәйярлап, бирбираға көтирөңгү кәйпият бегишлайду.

1-тапшурук. Лайиһә тәйярлаш вә түзүш.

Дәристә орунлинидиған тапшуруқлар:

1. Концертниң мавзусини ениқлаш;
2. Концерт программисини түзүшни үгиниш;
3. Концерт мәзмунини ениқлаш;
4. Концертқа мәсъул оқыгуучиларни тайинлашни үгиниш;
5. Концерт программисига киргөн нахшилар, уссул вә театрлаштурулған көрүнүшләрни репетиция қилиш.

Үлгә.

Лайиһә мавзуаси: «Йеци жил мубарәк болсун!» намлиқ концертқа тәйярлик.

Лайиһе мәксити: концерт программисини түзүш вә лазим тәйярлик қилишни үгиниш.

Вәзипишлири:

- Концерт репертуарини тәһлил қилиш вә программиға киргүзүш;
- Концертлик программиға (нахша, уссул, шеирлар, театрлаштурулған көрүнүшлөр вә б.) репетиция қилиш;
- Концерт риясәтчилирини тәйярлаш;
- Концертқа келидиган меһманларни күтүвалидиған оқуғучиларни атқуридиған вәзипишлири билөн тонуштуруш;
- Концерт болидиган бөлмини безәш тәләплирини орунлашни үгиниш;
- Концерт өтидиған вақитни бәлгүлөш вә тәстиқлөш.

Репетиция – концертқа тәйярлинишниң асасий түри.

Концерт – алдин-ала түзүлгөн программиға бенаэн музыкилық вә сәһниликтің өсөрлөрни көпчилик алдидар орунлаш.

2-тапшуруқ. Тонуштурулум.

- Өз ишиңдарни савақдишиңдарға, муәллимгө тонуштуруңдар, баһалаңдар.
- Орунланған тапшуруқта немә утуқлуқ чиқти? Немә дурус чиқмиди?
- Орунлашни яхшилаш үчүн, немини өзгөртиш керәк?

Баһалаш.

- «Йеци жил мубарәк болсун!» лайиһисини тәйярлиғанда, қандақ қийинчилиқтар болди?
- Лайиһиниң программисини дурус түзөлидимму?
- Концерт риясәтчилирини дурус таллидимму?

Үгәнгиницларни тәкшүрүңлар:

1. «Яғивәрсун» нахисиниң 3-куплетини дәптириңларға толуктуруп йезиңлар:

... чиқти,
Йәргә бекип,
Әйләйду ... тәбәссүм.
... өмәс,
Чүнки көкләм,
Башлиниду ... мәвсүм.

2. Қурманғази деген ким?

- A. Қазақстаниң хәлиқ артисти;
- B. қазақ хәлқиниң улук күйчи-композитори;
- C. қазақ миллий оркестриниң баш дирижёри;
- D. қазақ хәлқиниң нахшичиси;
- E. қазақ хәлқиниң уссулчиси.

3. Крещендо дегинимиз немә?

- A. авазни пәйдин-пәй күчәйтиш;
- B. авазни пәйдин-пәй пәсәйтиш;
- C. қазақ миллий оркестри;
- D. охшаш вә hәрхил узақлиқтика авазлар тәртиви;
- E. өсваллар үниниң, адәм авазиниң жуқарқи, оттура, төвәнки егизлиги.

4. «Сарыарқа» кимниң күйи?

- A. Қурмангазиниң күйи;
- B. Тилендиевниң күйи;

С. Дәuletкерейниң күйи;

Д. Сүгирниң күйи;

Е. Тәттимбетниң күйи.

5. Диминуэндо дегинимиз немә?

А. авазни пәйдин-пәй пәсәйтиш;

В. өлчимини пәйдин-пәй көрситиш;

С. авазни қаттиқ орунлаш;

Д. охшаш вә həрхил узаклиқтиki авазлар тәртиви;

Е. əсваплар үниниң, адәм авазиниң жуқарқи, оттура, төвөнки егизлиги.

5-бөләк. ТЕНИ САҚНИЦ – ЖЕНИ САҚ

Тән сақлиқ – зор байлық,
Тән сақлиқ – у спорт.
Ойғинайли, қозғилайли,
Дуруս тамақлинайли.

Бөләктин:

- аһаңға уссул һәрикәтлирини ойлап тепиши;
- спортлуқ оюн түрлирини пәриқләшни вә мухлис болушни;
- спорт мәйданидикى һәрхил авазларни аж-ритишни;
- чалғу өсвапларни қоллинип, *до, ми, соль* нотилири билөн аддий музыкилиқ парчиларни түзүшни

Үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- аваз;
- скрипка ачқуучи.

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- музыка – музыка;
- уссул – би;
- импровизация – суырыпсалма

УССУЛ ОЙНАЙЛИ

1-тапшурүк. Тиңаш. Музакирə.

Адай

Күрмангазинин күйи

?!

1. Тиңшиған музыкилиқ өсөрниң көйпиятини төрип-ләңгелар. Мону сөзлөрни қоллансаңдар болиду: *көңүллүк, муңлуқ, аста, тез, илдам, чираильк, ритмлик уссул*.
2. Музыкилиқ өсөргө рәсимдикі қайси уссул һәрикәтлирини таллиған болаттыңдар?
3. Таллиған уссул һәрикәтлирини тән һәрикити билән көрситиңдар.

Уссул – музыка яки ритм билән һәрхил тән һәрикәтлирини көрситидиган сәнъет түри. Уссул һәрикәтлириниң адәм саламәтлигигә пайдиси зор. У адәмниң көйпиятини тетиклитиду, қол, пут, дүмбә булжұңлирини пухтилайду.

2-тапшуруқ. Орунлаш.

Келиңлар, уссул ойнайли

Сөзини язган: М. Әлимбаев
Музыкасина язган: Б. Байқадамов

1. Кәл, ойнайли, уссул ойнайли,
Тинич турмаң ойнимай.
Кәл, уссул ойнайли, ойнайли,
Жұм-жұт чәттә олтармай.

Қайтурмиси:

Зерикишни билмәймиз,
Терикишни билмәймиз.
Лалә гүлдәк көзгө чүшүп,
Хошал яйрап ойнаймиз.

- ?! 1. Нахшини үгиниңлар.
2. Нахша ритмиға өзәңларға яққан уссул һәрикәтлирини орунлаңлар.

3-тапшуруқ. Ижадийәт.

- ?! Оғуллар бир топқа, қыздар иккинчи топқа бөлүнүңлар.
«Келиңлар, уссул ойнайли!» нахисиға, «Адай» күйигө уссул һәрикәтлирини орунлаңлар.
- Қыздар топи «Келиңлар, уссул ойнайли!» нахисиға налқа, биләйүзүк, тағақ вә өйнәкни тәсвирлөп, һәрхил һәрикәтлөрни орунлайду. Мәсилән: налқини көрситиш.
 - Оғуллар топи «Адай» күйигө ат үстидә чепип келиватқан, қолида қамча тутқан һәрикәтлөрни көрситиду.

Баңалаш.

- «Келиңлар, уссул ойнайли!» нахисини қандақ орунлидим?
- Тиңшашқа берилгән музыкилиқ әсөрләргө уссул hәрикәтлири маслаштиму?

ЧИНИҚИШТИН ЗЕРИКМӘ

1-тапшуруқ. Тиңаш. Орунлаш.

Мирза Тоқтаболатулының күйи

- ?! 1. «Мереке» күйи силәргө қандақ көйпият бегишлиди?
2. Берилгөн күйгө рәссимләрдики чиниқиши түрлириниң һәрикәтлирини селиңлар.
3. Қандақ ойлайсиләр, немишкә чиниқиши адәмниң саламәтлигигә пайдилик?
4. Силәргө музыка аһаңи билән ритмини үгиниш мәшиғи яқтиму?

Чиниқиши түрлири (велосипед наидаш, жүгрәш, мәшиқлиниш һәрикәтлири) саламәтликни мустәхкемләп, жүрәк билән өпкиниң паалийитини күчәйтиду. Адәмниң көйпияти көтирилиду.

2-тапшурук. Ижадий (нахша-оюн).

1. «Келиңлар, уссул ойнали!» нахшисиға түзүлгөн импровизация оюниға қошулуңлар. Нахша куплетиниң аңацни пайдилинип, мәнасиға қарап, сөләрни орниға қоңлар.

Нахша-оюн

Жүгрэйли, доп тепәйли.

Немишкә турисән (жүгримәй, доп тәпмәй, гүл тәрмәй)?

Доп тепәйли, суда үзәйли.

Немишкә турисән (үтәнмәй, доп тәпмәй, гүл тәрмәй)?

3-тапшурук. Орунлаш.

Яш спортчилар нахшиси

Сөзини язган: Т. Молдагалиев

Музыкасина язган: Н. Тилендиев

1. Биз яш улан йенип турған, йорук биз,
Күнни сөйгөн, гүлни сөйгөн хәлиқ биз.
Аниларниң армини боп өсимиз,
Ақиларниң тапмиғинин тапимиз.

Қайтурмиси:

Суда үзүп, чоққига чиқип,
Чиниқиду, чиниқиду тенимиз.
Язда тағда қоза беқип,
Қишта чаңғу тейилиймиз.

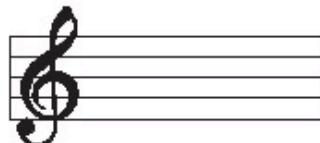
2. Чиниқимиз, биз дөң-таққа чиқимиз,
Келәчәкниң егиси биз – оғул-қиз.
Әтө өйдин атлинимиз жираққа,
Бир юлтұзға әтө сәпәр чекимиз.

Қайтурмиси.

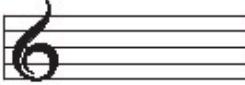
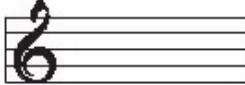
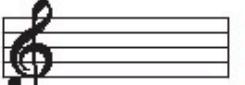
?! 1. Нахшиниң бириңчи куплетини үгинип, һиссиятлиқ орунлаңлар.

4-тапшурук. Тәтқиқат.

 Силәр **до**, **ми**, **соль** нотилириниң нота сизиқлириға қандақ орунлишидиганлигини, йезилишини вә қандақ егизликтә ижәрә қилинидиганлигини билисиләр. Уларни шу егизликтә ейтеп, йезилишини бәлгүләйдиган бәлгү бар, у **соль ачқучи яки скрипка ачқучи** дәп атилиду.

Скрипка ачқучиниң йезилиш түри:

1 2 3

Ре, **Фа** нотилириниң нота сизиқлириға йезилишини ядиндарға чусириңдар.

Ре нотиси биринчи сизиқниң астиға йезилиду.

Фа нотиси биринчи сизиқ билән иккинчи сизиқниң оттурисиға йезилиду.

Баһалаш.

- Нахшини орунлиғанда, қандақ қийинчиликлар болди?
- *Ре, Фа* нотилирини нота сизиқлиридин тоғра көрситөлидиммү?

ҚИЗИҚАРЛИҚ ОЮН

1-тапшурук. Орунлаш.

Спорт – бизниң достумиз

Сөзини язган: Н. Әлимқұлов.

Музыкасини язган: М. Сагатов.

Жұгрұқ болса ким,
Күлүмсирәр күн.
Чепишишта алға жұгрә, уч!
Қени, сәпкә тур,
Допни чәлләп ур
Оң яқтинму, сол яқтин.

Қайтурмиси:

Спорт – бизниң достумиз,
Күч-ғәйрәтни синифан.
Спорт – бизниң достумиз,
Бала чағдин чиниққан.

«Спорт – бизниң достумиз» нахисини үгиниңдар,
нахша құрлириға дикқәт қилиңдар.

2-тапшуруқ. Әхбарат издәш.

1. Рәсимләрдә берилгән спорт түрлирини атаңлар.
2. Икки топқа бөлүнүңлар. Йәр топ бир-биригә һәри-кәтлири вә авази билән спорт түрлирини тәсвирләп көрситиши керәк (волейболчиларниң допни оюнға қошуши, теннисчиларниң ракетка билән допни уруши).

Үстәл тениси оюнида қатнашқучилар ракетка билән кичик допни уруп, бир-биригә қайтуриду. Ракеткиға вә үстәлгә урулған допниң авази чиқиду. Оюн шәрти бойичә допни йәргә чүшәрмәс керәк.

3-тапшуруқ. Ижадий (ритмлиқ нахша-оюн).

«Спорт – бизниң достумиз» наххисини үстәл тениси оюниниң қаидисигә мувапиқ орунлацлар.

Оюн шәрти:

Икки топқа бөлүнүңлар.

1-топ нахшиниң биринчи қурини орунлап, шеир қуриниң үзүлүшидә берилгән суръәтни сақлап, ритмлиқ чавак чалиду.

2-топ нахшиниң иккінчи қурини орунлап, шеир қуриниң үзүлүшидә берилгөн суръетни сақладап, ритмлик чавак чалиду.

Нахшиниң үчинчи қурини һәммиси биллә орунлайды: «Чепишишта алға жүгрө, уч!»

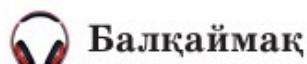
Баһалаш.

- Нахшини үгөнгөндә, қандақ қийинчилиқтар болди?
- Оюн қаидисидики ритмни дурус көрситөлидимму?

ПАЙДИЛИҚ ТААМ – САЛАМӘТЛИК КАПАЛИТИ

1-тапшурук. Тиңаш. Орунлаш.

Балқаймақ

Қурмангазинин қүйи

Бир күни Қурмангази сәпәрдин келиветип, йол үстидики кигиз өйни көриду. Кигиз өйдики қиз күйчиниң чарчап, уссуғинини көрүп, униңға қаймақ қошуп, чай бериду. Қизниң балқаймақтәк чейиға миннәтдар болған Қурмангази дәррү «Балқаймақ» күйини чиқириду.

- ?! 1. Күйиниң орунлинишиға көңүл бөлүңлар (илдам, оттура, аста).**

2. «Балқаймақ» күйи музыкиниң қайси түригө ятиду (өсваплиқ, вокаллик)?

Вокаллик музыка – нахшичига, хорға бегишинип йезилған әсәр.

Өсваплиқ музыка – музыкилық өсвапларда орунли-нидиган әсәр.

2-тапшуруқ. Тәтқиқат.

?! Күйниң аһанини нота билән орунлаңдар.

mi fa соль ля фа ля ля фа ля ||

Қазақ хәлқи меһманни бәк
hөрмәтлигөн. Босуғидин атлиған
кишигө дәстихан йейип, хуш
қарши алған. Тәмлик таамлар
билән меһман қилған. Шундақ
таамларниң бири – балқаймақ.

Балқаймақ – қаймақтың тәйяр-
линидиган миллий таам.

3-тапшуруқ. Орунлаш.

Дәстихан

Сөзини язған: А. Нысаналин.

Музыкисини язған: К.Дүйсекеев.

1. Келиң, достлар, келиңлар,
Биздин ұлгә елиңлар.
Төргө башлап меһманни,
Қолиға су елиңлар.

Қайтурмиси:

Инақ болса һәрикәт,
Дәстиханда бәрикәт.
Қучақ ечиш күтимиз,
Достлар, меһман болуп кәт.

2. Яхши кәлсә, рисқидур,
Яманда йоқ каримиз.
Меһман кәлсә ғайиптин,
Тәйяр аца баримиз.

Қайтурмиси.

3. Урук-туққан, қериндаш
Өтсун инақ, сийлишиб.
Фәм-қайғуда арилаш,
Шатлиғида сирлишиб.

Қайтурмиси.

- ?! 1.** «Дәстихан» нахисидиқи сөзлөрниң мәнасиға дик-
қәт қилиңдер, аһаңни ядиңларда сақланылар.
2. Нахша куплети билән қайтурмисидиқи аваз егиз-
ликирини селиштуруңдар.
3. Нахшини хиссиятлиқ орунлаңдар.

Қазақ хәлқи меһман кәлсө, дәстихинидин еғиз тәккүэмәй қоюп бәрмигән. Меһманға өң тәмлик, саламәтликкө наһайити пайдилиқ таамлар билән уссулуқтарни тәклип қилған.

Саламәтликниң асаси тогра тамақлиниш екәнлигини ядиңлардин чиқармаңдар. Мәсилән: Қимиз – ағриққа дава, саққа – қувәт. Шубат – һәм уссулуқни қандуриду, һәм таам.

4-тапшуруқ. Импровизация.

Таамлар (аһаңлық-ритмлық оюн)

Оюн шәрти:

Үндін вә сүттин тәйярланған таамлар намини «Дәстихан» нахиси куплетиниң ритми билән аһаңиға қарап, төвөндіки шеир құрлирини пайдилинип, хиссиятлиқ орунлаңдар.

Дәстихан үстидә: .

Тәми ағзинда қалиду

Отта пишқан: .

Баһалаш.

- Қандақ пайдилиқ таамларни аталаймән?
- «Дәстихан» нахисини ниссиятлик орунлалидимму?

СПОРТ ВӘ МУЗЫКА

1-тапшуруқ. Өхбарат издәш.

1. Рәсимдикі спорт түрлигини атаңлар.
2. Қандақ спорт түрлигини яқтурисиләр?

3. Берилгөн спорт түрлириниң қайсисида музыкилиқ анаң, қайсисида шавқунлук авазлар бесим дәп ойлайсиләр?

4. Видеодики қазақстанлиқ шәкил чиқирип тейилигүчи Денис Тен тоғрилиқ немә билисиләр?

2-тапшуруқ. Тәтқиқат.

2014-жилқи Олимпиада оюнидикі бронза мукапитиниң саһиби Денис Тен 1993-жили Алмута шәһиридә туғулған. У мектептә бәк яхши оқуған. Бирнәччә спорт түри билән шуғулланған. Шуниң билән биллә, музыка вә тәсвирий сәнъет мектәплиридә билим елип, хорда нахша ейтқан.

3-тапшуруқ. Тиңшаш. Орунлаш.

Чемпионлар нахиси

Сөзини язғанлар: Е. Елгезеков, А. Мүкей.

Музыкисини язған: Е. Елгезеков.

1. Һур елимниң байриғи,
Ана жұтниң байлиғи.
Бәйгиләрдә болдуқ биз,
Ана Вәтән шатлиғи.

Алтун, күмүч медальлар
Алдуқ бизләр топ ярган.
Ашивәргәй аброюң,
Жәнижан Қазақстан.

Қайтurmиси:

Көк байриғиң йәлпүлдәп,
Гимниң яңрап һәр әлдә.
Оғул-қизин тонутқан,
Жанижан Қазақстан.

} 2 қетим

- ?! 1.** Видеодискида қандақ спорт түрлири көрситилгән?
2. Қазақстанни дунияға тонутқан өзәңларға тонуш чемпионларниң исмини атаңлар (Бақтияр Артаев, Ольга Шишигина, Дәulet Турлыханов, Әлия Юсупова вә б.).
3. Нахша мәтининиң мәзмұниға диққәт қилиңдер. Пикриңлар билән ортақлишиңлар.
4. Нахша қайтurmисини савақдашлириңлар билән биллә орунлаңлар.

4-тапшурек. Ижадий.

«Шавқунлуқ стадион» оюни

- ?! «Шавқунлуқ стадион» қоюлумиға қатнишиңлар.**
Икки топқа бөлүнүңлар.

- 1.** Бириңчи топ: Стадион мәйданидикі қази-ниң үшкетиши билән, футбол допиниң, хоккей шайбасиңиң авазини вә спортчиларниң һәрикәт-лирини көрситиңлар.

Иккінчи топ: Стадиондикі мухлисларниң «Алға!» «Гол!» деген хошаллық һәрикәтлирини йәткүзүңлар.

2. Іеммә қошуулуп, төвөндики шеир қурлирини
хиссиятлиқ тәкраплайду:

Тән сақлиқ – зор байлиқ,
Тән сақлиқ – у спорт.
Ойғинайли, қозғилайли,
Дурус тамақлинайли.

3. Ахирқи қоюлумда «Чемпионлар нахиси-
ниң» қайтурмисини биллә орунлап, спорт түрини
яки заманивий уссул һәрикәтлирини көрситицлар.

Үгәнгиниңларни тәкшүрүңлар:

1-тапшуруқ. «Биз яш улан парлиган йорук биз» дегән шеир құрлири бар өсәрниң намини тәпиңлар.

- A. «Келиңлар, уссул ойнайли»
- B. «Спорт – бизниң достумиз»
- C. «Чемпионлар нахшиси»
- D. «Яш спортчилар жири»

2-тапшуруқ.

1. Берилгән нотилар нота сизифида дурус орунлашқанму?

1) **До** нотиси:

2) **Ми** нотиси:

3) **Соль** нотиси:

4) **Ре** нотиси:

3-тапшуруқ. Мону ритмда берилгән нахшини тәпиңлар.

- A. «Келиңлар, уссул ойнайли»
- B. «Спорт – бизниң достумиз»
- C. «Чемпионлар нахшиси»
- D. «Яш спортчилар жири»

6-бөләк. УРП-АДӘТ ВӘ ЕГИЗ ӘДӘБИЯТИ

 Қазақ вә уйғур хәлиқлири қедимдин келиватқан урп-адәт, сөнъет һәм наһайити бай егиз әдәбиятини сақлап, әвлаттин әвлатқа йәткүзүп кәлмәктө. Рәсимгә қарап, савақдашлириңлар билән қисқа hekайә түзүңлар.

Бөләктин:

- күй тартыс өнъәнисидә ритмлик мусабикә көрүнүшидә импровизацияләшни;
- үгәнгән нахша вә уссулларни, қоюлумларни концертта көрситишни;
- сыйызғы вә шертер өсваплириниң үнини башқа өсвапларниң үнидин пәриқләшни

үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- күй тартыс;
- шертер;
- сыйызғы;
- тембр.

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- өнъәнә – дәстүр;
- ортеке – ортеке;
- күй ривайити – күй аңызы.

ƏНЬӨНИВИЙ АҢАЦЛАР

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Тәһлил.

Бөшүк нахиси (хәлиқ нахиси)

Әлләй, қозам, әлләй-әлләй,
Ухла, қозам, әлләй-әлләй.
Пиш-пиш келиватиду, әлләй-әлләй.
Мав, мав келиватиду, әлләй-әлләй.

- ?! 1.** «Бөшүк нахиси» қандақ əнъөнигө бағлиқ ейтилиду?
- 2.** «Бөшүк нахисиниң» шеир құрлириға көңүл бөлүңлар.

2-тапшуруқ. Орунлаш.

- ?! 1.** «Бөшүк нахисини» нахша ейтиш қаидисиниң төләплиригө мувапик орунлаңлар. Бөшүкни төвитип, нахшини орунлисаңлар, қайси сүръетни таллавалған болаттиңлар?
- 2.** Бөшүктиki бала ухлиғиче вә ухлиғандын кейин нахшини қандақ динамикилық бәлгү билән ейтқан болаттиңлар (пиано, форте)?

3-тапшуруқ. Ижадий.

- ?! 1.** «Бөшүк нахисини» орунлап, төвөндикі үлгидики ритмда асатаяқ өсави билән жор болуңлар.

Әлләй, қозам, әлләй-әлләй

- 2.** Савақдашлириңлар билән биллә өзәңларға яққан «Бөшүк нахисини» ейтиңлар.

«Өнъенә» чүшәнчиси силәргә биринчи синиптин тонуш. **Урп-адәт** – хәлқимизниң қедимда қелиплашқан турмуш-мәишәттики һәрхил адәтләр, иримлар.

Бөшүк нахшиси – хәлқимизниң еғизчә орунлиниидиган турмуш-әнъәнивий нахшилириниң бири.

Фольклор – хәлиқ еғиз иҗадийити (чөчәкләр, ривайәтләр, тепишмақлар, қоشاқлар, мақал-тәмсилләр вә б.).

Хәлқимизниң музыка сәнъитиму мошу урп-адәтләр билән, еғиз иҗадийәт билән зич мунасивәтлик.

Баһалаш.

- Бөшүк нахшини тәләпкә мувапиқ орунлалидим-му?

«ОРТЕКЕ»

Бурун театр, кино, телевизор, компьютер, интернет болмиған. Шуңлашқа балиларға қизиқ

болуш үчүн, күйчиләр ягачтин жәніварларниң һәйкәлчилирини ясиган. Уни бармаққа бағлаш, домбриниң челинишиға бағлик һәрикәтләндүргөн. Бир қариганда орунлиниватқан күйгө пәкәт һәйкәлчиләрла уссул ойнаватқандәк көрүнөтти. Майир ижрачилар бирнәччә «ортекени» уссул ойниталатти. Ортекени һәрикәтләндүрүш билән уссул ойнитиш, уни сөһнидә көрситиш тунжыңа қочақ театрниң башланмиси болди вә у – әнъенивий сөнъет түри. Атақлиқ күйчи-композитор Тәттимбет Қазанғапулы ортекеге мәхсус күй чиқирип, уни «Секиртпе» дәп атиған.

Тәттимбет Қазанғапулы – Арқа тәвәсиниң даңлиқ күйчиси, композитор. У Қарағанда вилайитидә дүнияға көлгөн. Униң «Сарыжайлау», «Сылқылдақ», «Көкейкести» күйлири хәлиқкә кәң тонуш.

Секиртпе

Тәттимбетниң күйи

1-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил.

?! 1.

- Видеодискидикі күйчиләр орунлиған «Ортеке» күйигө диққәт қилинадар.
2. Уссул ойнаватқан ортекениң сөһниликті орни қандак?
3. Ортекениң һәрикәтлирини қандақ илдамлитишиңа болиду (ритмни, сұръитини өзгәртиш арқылы)?

2-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил.

1. «Секиртпе» күйиниң аһаации ейтип, ритмини өзәңларға яққан уруп чалидиган өсвапларда көрситиңдар (дап, сапайә).

2. «Секиртпе» күйини шертер өсвавиниң орунлишида тиңшаңдар.

Шертер – домбра өсвавидин кичик үч тарлиқ музыкилиқ өсвап.

3. Шертер өсвави домбра өсвавига охшамду (шәкли, тарлири, түри, қулиғи)?

4. Шертер билән домбра өсвавиниң орунлишидики күй аваз тембриниң пәрқи немидә дәп ойлайсиләр? Аһацида, ритмida, авазлиқ рәндәрлигіда – тембридә (авази – инчиккә, очук, йепиқ, қонур).

Тембр – музыкилиқ өсвап яки нахшичи авазинин тавушлук рәндәрлиги.

3-тапшурук. Импровизация.

Уссулчи текә

Сөзини язган: Ш. Смаханулы.

Музыкисини язган: Ә. Еспаев.

1. Шох уссулниң пири мән,
тиңшаш мени бир пәскә.

Алдинларда мән йәккә,
Қой башлиған зор текә.
Қизитай мән уссулни,
Сәкрәп тәрәп-тәрәпкә.
Аяқ-қолум һәрикәттә,
Булжұңлирим әйвәштә.

2. Қоңур тохла, яш тусақ,
Сәкригәй маңа охшап.
Қарап турмай бир чәттә,
Ойниғай мени дорап.
Бойни әгир төгиләр,
Чим болмисун өгиләр.
Әркәшләрни силкишип,
Бир-бирини чөгүләр.

- ?! 1. Нахша мәтингө диққәт қилип, аһаңи билән сөзини ядлавелиңлар.
2. Нахшиниң биrinчи куплетидики «Аяқ-қолум һәрикәттә, Булжұңлирим әйвәштә» шеир қурлирини һәрикәт билән (пут билән, қол өгилири билән, мұрә билән) көрситиңлар.
3. Нахшиниң иккінчи куплетидики өй һайванлириңиң һәрикитини уссул арқылы көрситиңлар.

«Тез тапимән»

(импровизациялық тапқұрлук оюн)

Оюн шәрти:

«Ортеке» нахисидики «Қоңур тохла, яш туساқ» дегендеген шеир қуриның ритмини бузмай, кейинки бәттихи рәңдер билән һайванларниң рәсимиини қоллинип орунлаңдар.

	тохла		қой
Сәнму ойна мән охшаш			
		ала	
Сәнму ойна мән охшаш			
		диң	қулақ
Сәнму ойна мән охшаш			
	рәңлиқ		чақ
Сәнму ойна мән охшаш			
Сәнму ойна мән охшаш			

Баһалаш.

- Домбра билән шертер өсваплириниң алайдилигини тәсвиrlәп берәләймәнму?
- «Ортеке» нахисини рәсимләргә қарап орунлаидимму?

КҮЙ ТАРТЫС **Сарыарқа**

Қурмангазиниң қүйи

 Қазақ хөлқинин өнъөнивий мәйрәм, тойлирида шаирлар сөз билән мусабиқиләшкән, күйчиләр күй билән күч синашқан. Шаирларниң сөз мусабиқисини «айтыс», күйчиләрниң күй мусабиқисини «тартыс» дәп атайду. Күйчиләр тартысқа қатнишиш үчүн, бирнәччә күйни ядидә сақлап, чөвөрлик билән орунлиши төләп қилинған. Күй тартысқа икки яки уницидинму көп күйчи қатнишалиған.

1-тапшурук. Тиңшаш. Тәһлил.

1. Видеодискидики күйчиләр тартысини тиңшаңлар.
2. Савақдашлириңлар билән биллә күй тартыс төгрилиқ пикирлишиңлар.

2-тапшурук. Импровизация.

«Жаңғырық»
(ритмлиқ мусабиқ)

Оюнниң 1-шәрти:

- ?! 1.** Синипдашлириңлар билән икки топқа бөлүнүңлар.
- 2.** Биrinчи топтика бир оқуғучи ритмлиқ чавак чалиду.
- 3.** Иккинчи топтика уни қайтилиши керек.
- 4.** Кейин иккинчи топтика бир оқуғучи ритмға чалиду, биrinчи топ уни қайтилайду.

«Күй тартысқа тәйярлининдер»

Оюнниң 2-шәрти:

- ?! 1.** «Сарыарқа» күйиниң аһацидин қисқа парчини аудиодиск билән биллә орунлаңлар.
- 2.** Қизлар билән оғуллар икки топқа бөлүнсун.
- 3.** Қизлар «Сарыарқа» күйиниң аһацини авазға селип орунрайду.

«Сарыарқа» күйидин парчә

4. Оғуллар униң ритмини уруп чалидиған өсвапларни пайдилиніп тәкраплайду.

Күй тартыс – күйчилөрниң күй мусабиқиси.

3-тапшурек. Орунлаш.

Домбрисиз гөзөллик нәдә?

Сөзини язған: Х. Талгаров.

Музыкисин язған: И. Нұсипбаев.

1. Өждатларни яд өткөн,
Қайғусиға жор болған.
Вападарим, домбра,
Вужұдуңға күй толған.

Қайтурмиси:

Домбрисиз қазақ йоқ,
Ундин артуқ азап йоқ.
Нахша билән саз болса,
Бәхит пүтүн, көңүл тоқ.

2. Қурманғази, Тәттимбет
Домбрида сайриған.
Шатлиғиму, зариму
Шу арқилиқ тариган.

Қайтurmиси:

Домбрисиз қазақ йоқ,
Ундин артуқ азап йоқ.
Нахша билән саз болса,
Бәхит пүтүн, көңүл тоқ.

- ?! 1.** Нахшини бешидин ахириғичә дикқәт билән тиңшашылар. Нахша мәзмұниға көңүл бөлүңлар. Немә тоғрилиқ ейтилиду?
- 2.** Нахшини алдиримай, сөзлирини чүшинишлик қилип ейтиңлар.

Баналаш.

- «Күй тартыс» чүшәнчисигә жавап берөләймәнму?
- «Сарыарқа» күйидин берилгән анаңни дурус орунлидимму?

СЫБЫЗҒА АРҚИЛИҚ ЙӘТКӘН КҮЙ РИВАЙӘТ

1-тапшурек. Тиңшаш. Тәһлил.

 Йорға ейік
(хәлиқ қүйи)

 Бир ейиқ арални паналап, балилириға тағдин тамақ тошуп жүргөндө, ямғур йегип, су тешіп, балилирини су елип кетиду. Шу чағда суда еkip кетип барған балилирини көргөн ейиқ тағдин учқандәк жүгрәп чүшүп, балилирини апәттин қутулдуруватту. Буни көргөн овчилар, малчилар ейиқниң меңишини күйгө қошуп челипту. Андин күй ривайәткә айлинип, «Йорға ейиқ» дәп атилышты.

Күй ривайәт – орунлинидиған күйниң алдida ейтилидиған ривайәт-некайә.

- ?! 1.** 104-бәттики рәсимгө қарап, күй мәзмуни билән тонушуңдар.
- 2.** «Йорға ейиқ» күйини тиңшап, өсавини ениқлаңдар.

Нәй – пүвдәп чалидиған өсвап,
у қомучтин, яғачтин ясилиду.

- 3.** Нәйниң шәклигө, авазиға, тембриға (қелин, инчикә) тәриплімә беріңдер.

2-тапшуруқ. Ижадий.

- ?! Савақдашлириңдар** билән биллә ейиқниң балилирини қутулдуруватқан пәйтини һәрикәтләр арқылың көрситиңдер.

3-тапшуруқ. Орунлаш.

 Дутар чалимән өзәм
(Үйгур хәлиқ нахиси)

Дутар пәдиси – пәдә,
Пәдиси тоққуз йәрдә.

Хиялимға сөн көлдин,
Сөйгөн достлирим нәдә?

Дутар чалмисам болмас,
Дәртни тартмисам болмас.
Вақтим йоқ дегөн билән,
Көңүл ачмисам болмас.

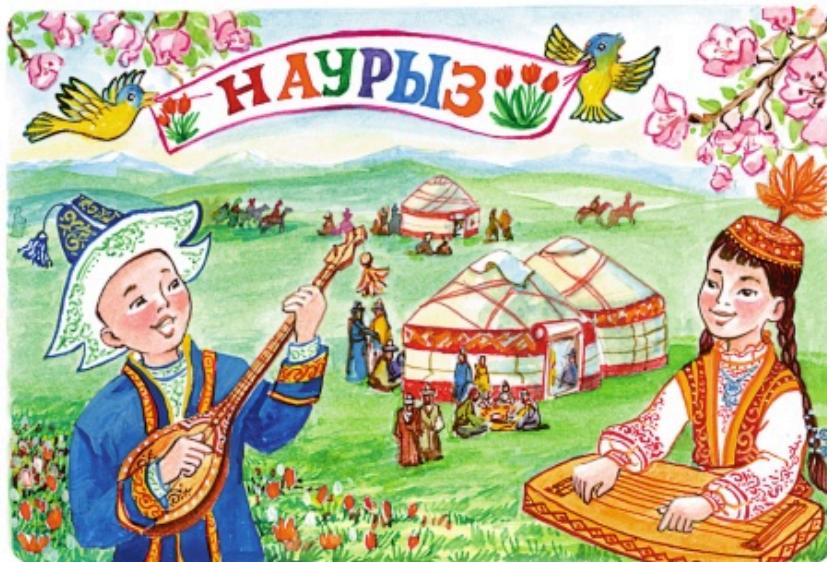
?! Нахшиниң аһациины боғуми билән алдиримай, нәпәсіндарға лайық орунлаңдар.

Bahalaş.

- Нәй өсавини дурус тәрипләлидимму?
- «Дутар чалимән өзәм» нахшисини һиссиятлиқ орунлаидимму?

 НОРУЗ – ЖИЛ БЕШИ

1-ташшурук. Орунлаш.

Норузум

Сөзини язған: Ә. Ислам. Музыкасини язған: И. Исаев.

Гүлләр тақап, Норузум кәлди,
Кимхап йепип, гөзәллик бәрди.
Шат-хoramға оралди бұгұн,
Унтулмайду хошаллиқ бу күн.

} 2 қетим

Қайтурмиси:

Норуз кәлди, гүлбаһар кәлди,
Іеммигә тәң хошаллиқ бәрди.
Норуз ейи бәхитлик ейи,
Башландығу яшларниң тойи.

} 2 қетим

Қиз-жигитләр уссул ойнайду,
Баһаримни һәрким тойлайду.
Устаз билән сәйлигә чиктүк,
Тәбиәтни, гүлләрни құчтүк.

} 2 қетим

Қайтурмиси:

Нахшиларни яңритип биләр,
Шат-шадиман болуп шох қизлар.
Бекишинақта өйнә оғул-қиз,
Нурлинимиз, қаһ құлимиз биз.

} 2 қетим

1. Норуз мәрикисини хәлқимиз қандақ қарши алиду?
2. Нахшиниң кәйпиятини (аһации, ритмини, сұръитини) тәрипләңдер.

3. Нахша ритмини қолуңлар билән партини уруп көрситиңдер.

2-тапшуруқ. Тәтқиқ қилиш.

Силәр Норуз мәйримини айләңларда, мәктәптә савақдашлириңлар билән нишанлайсиләр. Өзәңлар туғулған йәрдә һәрхил мәйрәмлик тәдбиrlәрни көрисиләр.

?! Қандақ ойлайсиләр:

- Норуз мәйримидә дәстиханға қандақ миллий таамлар қоюлиду?
- Қандақ миллий урп-адәтләр, оюнлар, әнъеннивий сәнъет түрлири көрситилидиу?
- «Норузум» нахисиниң мәзмұнига асаслинип, Норуз мәйрими һәккідә пикерлишиңдар.

3-таштуруқ. Тонуштуруулум вә баалаш.

1. Савақдашлириңлар билән биллә Норуз мәйримигә ихчам концертлик программа тәйярлаңлар.
2. Норуз мәрикисигे кәлгән сәнъетхумарлар болуп, үч топқа бөлүнүңлар: нахшичилар, уссулчилар, актёрлар.
 - Нахшичилар топи дәристә үгәнгән «Норузум» нахисини хор билән сәhnә тәлиwigә мувапиқ чирайлиқ орунлиши керәк.
 - Уссулчилар топи дәрисниң өткән бөлигидики «Келиңлар, уссул ойнайли!» нахисиға уссул орунлайду.
 - Актёрлар «Йорға ейиқ» ривайитиниң сюжети бойичә сәhнилиқ көрүнүш тәйярлайду.
3. Ыер топтин бир оқуучи чиқип, Норуз мәйрими билән тәбрикләп, өзлири тәйярлиған һүнирини көрүшкә тәклип қилиду.

«Мұзықилиқ сәhнилиқ қоюлум» – мәхсус сәhnidә көрситилидиган қоюлум.

Үгендегиницларни тәкшүрүңлар:

1. Құй тартыс дегинимиз немә?

- A. сөз мусабиқиси
- B. спортлуқ мусабиқә
- C. бәйгө мусабиқиси
- D. күйчиләр мусабиқиси
- E. нахшичилар мусабиқиси

2. Сыбызығы дегинимиз немә?

- A. пұвдәп челинидиған шавқунлук өсвал
- B. пұвдәп челинидиған музыкилиқ өсвал
- C. тарлиқ өсвал
- D. шавқунлук өсвал

3. Шертер қандақ өсвал?

- A. тил билән челинидиған өсвал
- B. уруп чалидиған өсвал
- C. тарлиқ өсвал
- D. пұвдәп чалидиған өсвал

4. Дутар, нәй, равап өсваллириниң шәклини, тембри-
ни тәрипләңлар.

7-бөләк. ӘТРАП МУҢИТ

Рәссаң екән тәбиәт,
Өзи чечән, қоли гүл.
Қалмапту у сизмиған
Дәрия, деңиз, ериқ, көл.

Бөләктин:

- әтрап мүһит, тәбиәт һадисилирини күзитиши;
- тәбиәт һадисилирини өсвап билән, аваз билән орунлашни;
- музыка арқылы құшлар билән һайванлар тәсвирини тәрипләшни

Үгинисиләр.

Музыкилиқ сават:

- музыкилиқ пьеса;
- музыкилиқ фраза;
- аваз егизлиги.

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- пүвдәп челинидиган өсваплар – үрлемелі аспаптар;
- сазсырнай – сазсырнай;
- ұскирик – ұскірік;

ТӘБИӘТ АҢАЦЛИРИ

1-тапшурұқ. Тиңшаш. Музакирә.

Күзлүк нахша (Қазан)

Музықисини язған Т. Тоқжанов

Алтун сериқ йопурмак,
Көз тартиду ялтирап.

 «Күзлүк нахша (Қазан)» музықилиқ әсәри (музықилиқ пьеса) – «Жил он икки ай» топлимига киридиған әсәрниң нами. Музықилиқ пьеса «ихчам музықилиқ әсәр» дегенд мәнани билдүриду. Әсәр домбра вә фортециано әсвавиниң орунлишида берилгән.

- ?! 1.** Музыкалық өсөрдикі күз пәслини қандақ тәсвирлигөн болаттиңлар (көңүллүк, ұмұтсиз, ойнақи, мундуқ, мәтиидил, ямғурлук)?
- 2.** Қандақ музыкалық сұръеттә орунланған?
- 3.** Қандақ ойлайсиләр, музыкалық өсөрниң ритми немигө йеқин: маршқа, вальсқа?
- 4.** Күз айлири билән тәбиәт нағисилирини тәрипләңдер (тирәк сөзләрни пайдилиниңлар: *мевә-чевә, құзлук йопурмақ, құзлук ямғур, һава райи*).

2-тапшуруқ. Ижадий (импровизациялық оюн).

Тәбиәт авазлири

Оюн шәрти:

- ?! 1.** Жәдвәлдә берилгөн тәбиәт нағисилиригө мувалиқ өсвалларни таллаңдар.

Чақмақ	Шамал	Ямғур
Барабан	Барабан	Барабан
Домбра	Домбра	Домбра
Жетиген	Жетиген	Жетиген
Қоңғурақ	Қоңғурақ	Қоңғурақ
Фортепиано	Фортепиано	Фортепиано
Баян	Баян	Баян
Қобыз	Қобыз	Қобыз
Сыбызығы	Сыбызығы	Сыбызығы
Үчбулуң	Үчбулуң	Үчбулуң
Ксилофон	Ксилофон	Ксилофон

- 2.** Шамал гүр-гүриниң аста вә қаттық авазини динамикилық бәлгүләр арқылық көрситиңлар (пиано, крещендо, диминуэндо, форте).

3. Ямғур тамчилириниң аста, оттура, қаттиқ яққи-
нини өсвал билән яки һәрикәт арқылық көрситиңлар.

З-тапшурұқ. Орунлаш.

Яғ, ямғурум

Сөзини язған: Ш. Сариеев.

Музықисини язған: К. Дүйсекеев.

1. Бовам, момам яшайду
Алитағниң бағрида.
Яғ, ямғурум, шу таман,
Булутларниң барида.

Қайтурмиси:

Яғивәргин, яғ, ямғурум,
Мениң гөзәл елимгә.
Йешил гия, чуғлук гүлләр
Үнсүн сехи даламға,
Мениң гөзәл елимгә,
Мениң сехи даламға.

2. Алмутыға яққин һәм,
Яшнап қалсун құт макан.
Көкләп турғай у һәр дәм,
Бұгұн йәнә һәр заман.

Қайтурмиси:

Яғивәргин, яғ, ямғурум,
Мениң гөзәл елимгә.
Йешил гия, чуғлук гүлләр
Үнсүн сехи даламға,
Мениң гөзәл елимгә,
Мениң сехи даламға.

- ?! 1.** Нахша аһаң билән ритмиға алайында диккәт қи-
лиңлар.
2. Бу нахшини жилниң қайси пәслидә орунлиған
болаттыңлар (күз, яз)?

Банаң.

- Тәбиәт һадисилиригө (чақмақ, шамал, ямғұр)
мұвапиқ әсваптарни дурус көрсөттиммү?
- «Яғ, ямғурум» нахшины орунлиғанда, қандақ
қийинчиликтар болди?

НУРЛУҚ БАҢАР

1-тапшурұқ. Әхбарат издәш.

Тағ бешіда қар ерип,
Дәрия суға толиду.
Күн нуридин нәп елип,
Тәбиәт ойғиниду.

1. Шеирниң мәтинигө, рәсимгө қарап, жил пәслини ениқлаңлар.

2. Рәсимдикі әтрап мұхитни тәсвирләңлар. Мәсилән: нава, йәр ... (давамлаштуруңлар).

 Петр Ильич Чайковский – улук рус композитори. Балиларға бегишланған көплигөн музыкилық әсәрләрни язған. Униң «Жил пәсиллири» («Времена года») намлиқ фортецианоға бегишланған әсәри бар.

2-тапшурұқ. Тиңшаш.

 Әтияз
(Апрель. Күчуга)

Музыкасина язған: П. Чайковский

?! 1. Видеодискидикі П. Чайковскийниң «Әтияз» (Апрель. Күчуга) әсәрини тиңшап, тәбиәттиki өзгиришләрни күзитиңдер.

2. Дәрисликниң 115-бетидикі рәсимни әтияз пәсли билән бағлаштуруп сөзләп бериндер.

3-тапшурұқ. Тиңшаш. Орунлаш.

 Кекләм

Сөзини язған: Т. Намәтов.

Музыкасина язған: И. Исаев.

1. Хуш сазин челип,
Кәлгәндә кекләм.
Гәзәл рәң елип,
Яшарди өлкәм.

} 2 қетим

2. Бағларда гүллөр
Күлүп ечили.
Ипар пурақлар
Һәрән чечилди.

} 2 қетим

Гүллөргө қонуп,
Ойнар кепинәк.
Гүлни, баһарни
Сегинган жүрәк.

} 2 қетим

Булбұл, қүшслирим
Тинмай сайрайду.
Хуш навасидин
Диллар яйрайду!

} 2 қетим

1. Нахша мәтини билән мәзмунига диққәт бөлүңлар.
2. Нахшиниң сөзини йеник, һиссиятлиқ ейтишқа тиришиңлар.
3. Нахшини чавак челип, уруп чалидиган өсваплар жорлуғида орунлаңлар.

4-тапшуруқ. Ижадий.

«Көкләм» наххисиниң мисралириға төвөндикі үлгидә жөр болуңлар.

Хуш сазини челип

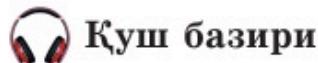
Bаһалаш.

- Өтрап мүһит һәкқидә немә билдим?
- «Көкләм» наххисига қандақ жөр болдум?

ҚУШЛАР НАХШИСИ

1-тапшурук. Тиңашаш. Музакирə.

Қуш базири

Музыкасина язган Т. Тоқжанов

- ?! 1. Музыкидин қушлар авазини аңлалидицларму?
2. Немишкә әсәр «Қуш базири» дәп атилиду?
3. Тиңшиған музыкида өзәңларға тонуш өсваплар билән биргә (жетиген, қобыз, домбра) қушларниң авазига йеқин өсваплар қоллинилған. Улар: сазсырнай, құссайравуқ, үскирик. Бу өсваплар лайдин ясилиду вə пүвдəп челиниду. Уни устилар қушқа, тухумға охшитип ясиган.

Пұвдәп чалидиган өсваплар

Күссайравуқ

Үскирик

Сазсырнай

2-тапшурук. Орунлаш.

Ким қандақ сайрайду?

Сөзини язған Ә. Асылбек.

Музыкисини язған Ж. Тұрсынбаев.

1. Қонувелип дәрәққә,
Қакирайду қарға.
Қарап туруп алға,
Тинич турмас қарға:
Кар, кар, кар.
2. Өз исмини қайта-қайта,
Тәкраплайду каккук.
Өз исмидин задила,
Зерикмәйду каккук:
Каккук, каккук, каккук.
3. Тепчәкләйду, тинмайду
Бир орунда биртограм.
Саат охшаш чикилдап,
Дәм алмайду йә тохтап:
Чик, чик, чик.

- ?! 1.** Видеодин тиңшиған аһаңни үгиниңлар.
2. Үгөнгөн аһаңни шеир қурлириға (мәтингө) қошуп орунлаңлар.

3-ташшурук. Ижадий.

«Құшлар hekayisisi» оюниға қатнишиңлар

Оюн шәрти:

- ?! «Құш базири» музыкилық әсәрини тәкрапар тиңшап, музыкилық тәсвирини һәрикәт арқылы көрситиңлар.**

Икки топқа бөлүнүңлар:

Бириңчи топ: музыкилық әсәрни орунлаш жәриянида өсвапларни көрситиду. (Мәсилән: жетиген, шертер башлайду, сыйызғы билән қилқобыз қошулиду, андин кейин һәммә өсвап биллә орунлайду).

Иккінчи топ: құшларниң иш-һәрикәтлири билән қозғилишини рәсим арқылы көрситиши керек. (Мәсилән: көл үстигө қонуш, озуғини издәп, суға сұңғыш, қомуч арисиға уга селиш вә б.).

Бағалаш.

- Пұvdәп чалидиган өсваплар тоғрилық немә билдім?
- Музыкидики құшлар тәсвирини тәрипләлидимму?
- Құш тәсвирини тәриплігендө, қандақ қийинчилиқ-лар болди?

30-дөрис

ТӨЛ АВАЗИ

1-тапшуруқ. Тиңшаш.

Қулунчақ

Музыкасина язган Т. Тоқжанов

- ?! 1. Қулунчак қайси малниң төли?
 2. Тиңшиған өсөрдө қандақ қулунчақниң музыкилиқ қияпити тәсвирләнгөн (әркә, һорун, көңүллүк, жұгрүк, асав)?

2-тапшуруқ. Орунлаш.

Төлләр

Сөзини язган: Ж. Өмірбеков

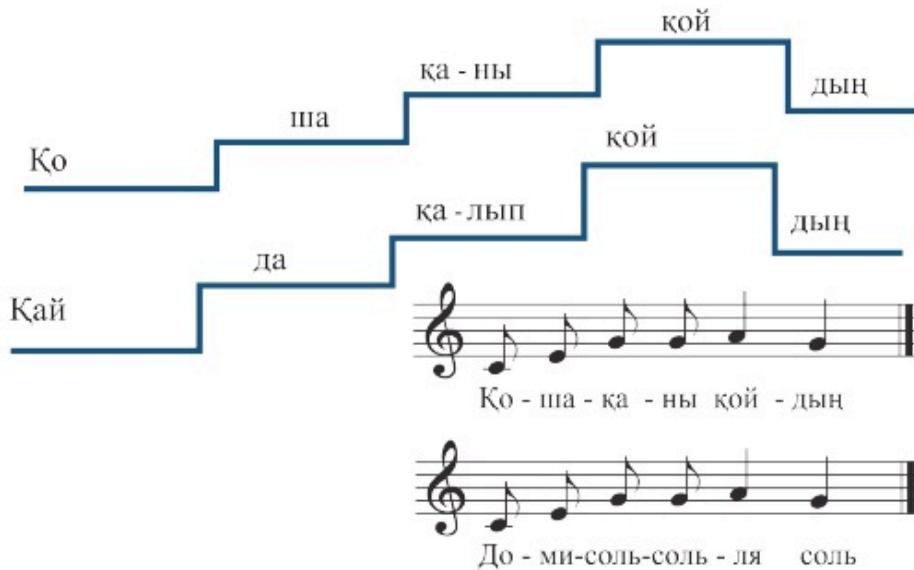
Музыкасина язган: Б. Физатов

1. Қичиккинә қозичақ,
Нәдә жүрдүң сән тенәп?
Қайси бағда отлидин? } 2 қетим
Тоймидигү қосиғиң.
2. Аппақ омақ оғлиғим,
Дәм ал, бираз тохтиғин.
Шохлуғуңни қой әнди, } 2 қетим
Башқилардәк болмиғин.
3. Ботилиғим, ақ булуттәк,
Үзгүң сениң келәмдү?
Ялғуз чепип жүрисән, } 2 қетим
Анаң шуни биләмдү?

- ?! 1.** Нахшини орунлаңлар. Аһаңи билән шеир құрлириға дикқәт қилиңдер.
- 2.** Қөрситилгән үлгидики нахша аһаңиниң аваз егизлигини күзитиңдер.

3-тапшурұқ. Орунлаш.

- 1.** Нахшини орунлаңлар. Аһаңи билән шеир құрлириға дикқәт қилиңдер.
- 2.** Қөрситилгән үлгидики нахшиниң аһаңи билән ритмидики турақлиқ тәкрабалының аһаңни баһалаңлар.
- 3.** Нахшиниң қайси құрлирида музыкилық аваз жуқури, қайси құрлирида төвөн орунлашқан?
- «Төлләр» нахшисиниң 1-, 2-, 3-құрлири музыкилық соал көрүнүшидә, 4-қурида музыкилық жағап сұпитеттің өткізу. Сөзләр жүмлиләрни түзсө, музыкилық авазлар музыкилық ибарә (фраза) тәшкил қилиду.
- 4.** «Төлләр» нахшисида нәччә музыкилық ибарә бар?

Ля нотиси иккинчи вә үчинчи сизиқниң оттурисиға йезилиду.

Үгендиниңларни тәкшүрүңлар:

Тапшуруқлар

1. «Әтияз» (Апрель) музыкилиқ өсөринин мүэллипи:

- A. П. Чайковский
- B. Т. Тоқжанов
- C. Б. Физатов
- D. К. Қуатбаев

2. Пұвдәп чалидиган өсвапни атаңлар:

- A. Қобыз
- B. Сазсырнай
- C. Жетиғен
- D. Домбра

3. Тарлық өсвапларни атаңлар:

- A. Сазсырнай
- B. Тастанақ
- C. Ұскирик
- D. Шертер

8-бөләк СӘЯНӘТ

Қуяш, юлтүз, алтун ай,
Іәвәс билән бақиду.
Тәбиәтниң сөйгүси,
Іәммә дилға яқиду.

Бөләктин:

- яйлақтиki авазлар билән тавушларни тиңшашни;
 - чәкмә вә төкмә күйләрни пәриқләшни;
 - кичик музыкилиқ аһаң чиқиришни;
 - шәһәрдики тавушлар үнини аңлашни
- Үгинисиләр.**

Музыкилиқ сават:

- күй;
- чәкмә;
- төкмә;

Музыкилиқ чүшәнчиләр:

- музыкилиқ аваз – музыкалық дыбыс;
- аваз – дауыс;
- музыкилиқ аһаң – музыкалық өуен.

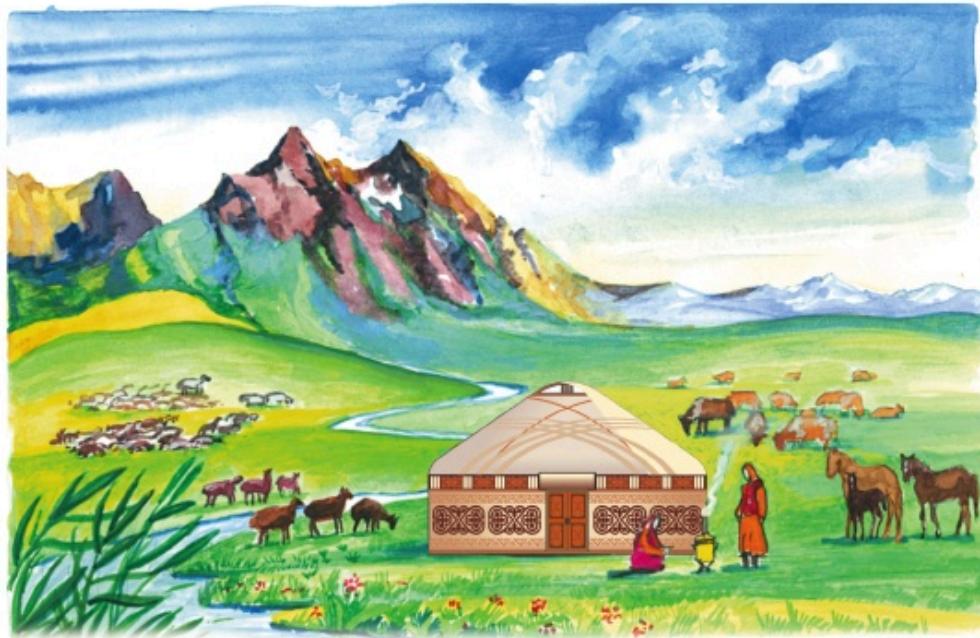

ЯЙЛАҚҚА СӘЯНӘТ

1-тапшурұқ. Тиңаш. Тәһлил.

Б. Қошмагамбетовниң күйи

- ?! 1. Домбриниң вә оркестрниң орунлишида «Кәң яйлақ» күйини тиңшаңдар.
2. Қандақ ойлайсиләр, күйниң тәпсилати қандақ (назук, қудрәтлик, жошқун, муназирилик)?

2-тапшурұқ. Тәтқиқ. Орунлаш.

1. Йәккә өсвал билән оркестрниң орунлишида күйниң сүръитини, ағацини, музыкилиқ кәйпиятини тәрипләңдер.
2. «Кәң яйлақ» күйиниң қисқичә ағацини үгиниңдар.

Yazd:

Көң яйлақ

Қазақ күйлири орунлинишиға қарап чәкмә вә **төкмә** болуп бөлүниду. **Чәкмә** күй оң қолниң бармақлири билән чекилип, **төкмә** күй оң қолниң бармақлири бирикип, жуқури-төвән һәрикәттә орунлиниду.

З-тапшурук. Иҗадий.

«Яйлақ аһаңлири» оюниға қатнишиңлар

- ?? 1. 126-беттиki рәсимгә қарап, яйлақ тоғирилик қисқа некайә түзүңлар. Мону тирөк сөзләрни пайдилиниң-лар: *шамалниң авази, чөп шилдери, булақниң шақириши, малниң авази.*

2. «Кәң яйлақ» күйигә бағлиқ қандақ рәнләрни таллайсиләр?

3. «Кәң яйлақ» күйиниң аһаңыға шеир құрлирини түзүңлар.
 4. Іәрбір музықилиқ аһаңдин кейин, уни аваз яки музықилик әсвап арқилик көрситіндар.

Үлгө:

Кәң яйлақ

1) Шамал қозғар чөп бешин (шамалниң үни билән чөп шилдирини пұвдәп чалидиган өсвал билән яки аваз чиқирип көрситиңдар).

4-тапшурек. Орунлаш.

Алитағ

Сөзини язган: Т. Намәтов.

Музыкисини язган: И. Исаев.

Ейтқин, гөзөл Алитағ,
Сени кимләр көрмігенді?
Яйлиғиңда дәм елип,
Қимиз ичип жүрмігенді.

Яйлиғиңда қой, марал
Дөләт мели бекілар.
Әйнә жүрөр қийфитип,
Сансиз семиз илқилар.

Бойлириңға язлиғи
Сәйлә қилип келимән.
Сени тағлар ичиңе
Гөзили дәп билимән.

- ?! 1. Нахшини үгиниңдар. Мәтинг құрлириниң мәзмұниға диққет бөлуңдар.
2. Нахшиниң көйпиятины, сүръитини, ритмини тәриплөңдар.

Bahalaš.

- Күй анацини дурус орунлалидимму?
- «Алитағ» нахисини қандақ орунлидим?

БУЛАҚНИЦ ШАҚИРИШИ

1-тапшуруқ. Тиңшаш. Орунлаш.

Ақбулақ

Сөзи билән музыкисини язган: Б. Тәжибаев.

Кечә-күндүз тохтимай,
Йол соримай чапқилап.
Мән өзәңгә ашиқмән,
Бала чағдин, Ақбулақ.

Нахша еитип шарилдап,
Қаяққиду ақисән.
Кирғақ бузуп ташсанму,
Һаман өлгө яқисән.

Қайтурмиси:

Сениң сүзүк сүйүндө,
Атам етин суғарған.
Шох нахшанға жор болуп,
Анам талай су алған.

Тумаримсән, Ақбулақ,
Дил таримсән, Ақбулақ.
Көңүллүктүр көң далам
Сениң билән, Ақбулақ.

- ?! 1.** Шаир, композитор Б. Тәжибаевниң «Ақбулақ» нахшисини тиңшап, қайтурмисини үгиниңлар. Нахшини толук орунлаңдар.
2. Нахша мәтини билән кәйпиятиға дикқәт бөлүңлар. Ынсиятлиқ, бәдий орунлашқа тиришиңлар.

2-тапшурұқ. Тиңшаш.

1. Видеодискидин шақырап аққан булақниң авазини тиңшаңлар.
2. Булақниң шақыришини қандақ мұзықилиқ өсваплар арқылы қөрсөткөн болаттиңлар: қоңғурақ, ұчбулун, асатаяқ, туяқтас?
3. Булақ тәсвирини композитор қандақ тәриплигөн (илдамлиғи, кәйпияти)?

Илдамлиғи	оттура	илдам	бәк илдам	аста
Кәйпияти	көңүллүк, йеник	муңлуқ	салмақлиқ	шиддәтлик

3-тапшурұқ. Ижадий.

«Булақниң сәяһити» оюниға қатнишиңлар

Оюн шәрти:

1. *До, ми, соль* нотилири билән өсвапларниң ярдимидә булақниң аначини чиқириңлар.

Үлгө:

2. Булақниң «сәяһитини» сөзлөп беріңлар (булақниң тағ бешидин еқип, орман билән дала арқылы йезига йетиши вә б.).

3. Булақниң йезига йетишини һәрхил мұзықилиқ анаңлар вә мұзықилиқ өсваплар билән көрситиңлар. Мәсилән:

Тағдин аққан булақ:

Орман билән далани арилап аққан булақ:

Banalaš.

- «Ақбулақ» нахисини һиссиятлиқ орунлалидиммү?
- «Булақниң сәяһити» оюнида қандақ тапшуруқ қийин болди?

МЕНИҢ ШӘЙРИМ

1-тапшуруқ. Орунлаш.

 Өлкәм жамали

Сөзини язган: Т. Намәтов.

Музықисини язган: И. Исаев.

Банаң келип тәбиәт,
Іеснини ачти.
Көктө күлүп қуяшму,
Нурини чачти.

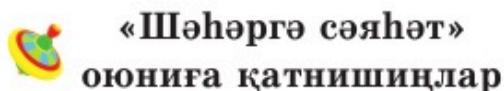
Жирақлардин көрүнөр
Ақ баш тағлири.
Дилға раһәт бегишлар
Гүлзар бағлири.

Дәриялири, көллири
Көптүр бенесап.
Язывәрсәм һәммини,
Болур бир китап.

Аңлиғандин өслидө
Көргөн яхшидур.
Арам елип қойнида,
Жүргөн яхшидур.

- ?! 1. Бұгүнки таңда Қазақстандики һәммә шәһәр билән йеза гүлләнмәктө. «Өлкәм жамали» нахисиниң шеир қурлириниң мәтинини тәнтәнилик, пәхирлиниш түйғусида орунлаңдар.

2-тапшурук. Ижадий.

Оюн шәрти:

1. 133-бөттики рәсимгә қарап, шәһәр мәнзирисигө диққәт билән қараңдар. Төвәндики мәтинни оқуп,

«Шәһәргә сәяһәт» оюнини сәһниләштүрүңлар, уни
һәрикәтләр вә музыкилиқ авазлар арқылы көрситиңлар.

 Автовокзалниң ичи адәмләргө лиқ толған.
Автовокзалда автобус йөнилиширини хөвәрләп
турмақта. Мана, бекәткә автобус келип тохтиди.

Йолувчилар автобустин орун алди. Автобус қозғалди, моторниң үни аңланди. Адәмләр бир-бири билән қол телефонларда сөзлишиватмақта. Туюқсиз музыка қошулди (өзәңларға яқын анаңни таллаңлар). Талада шамал, машиниларниң үни. Автобус бекәттә тохтиди. Тормозниң авази чиқти. Кочидики адәмләрниң авази билән аяқ тивишлири очуқ аңлинишқа башлиди. Шәһәрни арилиған бир топ бала автобусқа олтирип, чирайлық нахша ейтти.

3-тапшурұқ. Тонуштуруулум.

?! Туғулған өлкөнларниң (шәһәр, наһийә, йеза) өзөңларға яқидиган көркем йәрлирини қол телефонуңларға чүширивелиңлар.

Баһалаш.

- «Өлкәм жамали» нахисини қандақ орунлидим?
- «Шәһәргө сәяһәт» оюнини сәһниләштүргендә, қандақ қийинчилик болди?

УЛУҚ ДАЛА УНИ

1-тапшурұқ. Тиңаш.

 Көңүлачар

Түркәшниң күйи

1. Рәсимгә қарап, даала һәккідә пикриңлар билән ортақлишиңлар.

2. Аудиодин Түркәшниң «Көңүлачар» күйини тиңшаңлар.

3. Күйниң кәйпиятиға (жошқун, жигерлик, илham билән, назук вә б.), суръитигө, динамикилиқ күчигө диққет бөлүңлар.

4. «Көңүлачар» күйини алдинқи дәристә тиңшиған «Кәң яйлақ» күйи билән селиштуруңлар. Қайси күй чөкмә, қайсиси төкмә?

2-тапшуруқ. Музыка чиқириш.

1. Аудиодин «Көңүлачар» күйиниң қисқичә аһаини үгининдер.

Үлгә:

2. Берилгән нотиларни пайдилинип, өзәңлар нахша чиқирип көрүңлар.

Үлгә:

3-тапшуруқ. Орунлаш.

 Салам, Алмута!

Сөзи вә музыкасини язған: С. Зәйналов.

Қазақстан шан-шөһрити – гөзәл Алмута,
«Үн қатай тоюнда ейтеп шох нава».
Биллә өскән қойнунда уйғур балаңму,
Қериндашлиқ саламни йоллайду саңа.

Қайтурмиси:

Алитағ бағридики жәннәт кәби сән,
Азатлиқ авазиңни жаһан алди тән.
Бешінәдин мәңгүлүккә кәтти қайғу-ғәм,
Достлукниң бөшүги сән, Алмута, өзәң.

Барчә хәлиқ қойнуңда өркин алар дәм,
Истиқлал утуқлириң барчимизға тән.
Қазақниң пәхри болуп аләмгә аян,
Алмута, гөзәл шәһәр, сән бизгә Вәтән!

Қайтурмиси.

Нахшини йеник, көтирәңгү кәйпиятта орунлаңлар.

Баһалаш.

- Музыка чиқириш тапшуруғыда қандақ қийинчилиқтар болды?
- Қүй түрлирини дурус көрситөлидиммү?
- «Салам, Алмута» нахисини дурус орунлидиммү?

Үгәнгиниңларни тәкшүрүңлар:

- 1. Түркөшниң күйи.**
A. «Сарыарқа»
B. «Саржайлау»
C. «Көңүлачар»
D. «Аққү»
E. «Секиртпе»

- 2. Берилгән анаң қайси күйдин елинган?**

- A. «Саржайлау»
B. «Сарыарқа»
C. «Көңүлачар»
D. «Секиртпе»
E. «Аққү»

- 3. «Кәң яйлақ» күйиниң мүəллипи:**
A. Түркәш.
B. Тәттимбет
C. Б. Қошмағанбетов
D. Қурманғазы
E. Дәuletкерей

ГЛОССАРИЙ

Аваз егизлиги – музыкида аһаңниң һәрхил һәрикитини (жуқури, оттура, төвөн) көрситиду.

Барабан – уруп чалидиган музыкилиқ өсвал.

Даулпаз – қазақ хәлқиниң уруп чалидиган музыкилиқ өсвави.

Диминуэндо – музыкилиқ аталғу: аваз күчиниң пәйдин-пәй ажызлашқинини көрситиду, бәлгүси – «>».

Динамика (авазниң күчи) – музыкиниң һәрхил чиқиши (бәк қаттық – қаттық – сәл күчәйтілгән – оттура – аста – бәк аста) көрситиду.

Егизлик (регистр) – тембр арқилиқ бириктүрүлгән бирнәччә аваз, егизликниң түрлири: жуқури, оттура, төвөн.

Еғиз әдәбияти (фольклор) – хәлиқниң еғиз ижадийити (чөчекләр, ривайәтләр, әпсаниләр, мақал-тәмсилләр, ләтипләр, тепишмақлар вә б.).

Жөр болуш – нахшиға қошулуп, музыкилиқ өсвални челиш.

Йетәкчи аһаң – тәкрарлинин, өсәрниң идеялық асасини тәшкіл қилидиган аһаң.

Киришмә – музыкилиқ өсәрдики йетәкчи аһаң башлиниш алдida орунлинидиган қисқичә аһаң.

Ксилофон – уруп чалидиган музыкилиқ өсвал, у авази һәрхил егизликтә қатар-қатар тизилған яғач пластинилардин түзүлгән, авази кичик болға билән уруш арқилиқ чиқиду.

Қонғурақ – музыкилиқ өсвал; мис, мельхиор металлидин ясилиду.

Крещендо – музыкилиқ аталғу; аваз күчиниң пәйдин-пәй күчәйгинини көрситиду, бәлгүси – (<).

Құй тартыс – күйчиләр мусабиқиси.

Музыкилиқ өсвал – һәрхил музыкилиқ аваз чиқиридиган өсвал.

Музыкилиқ аваз – музыкилиқ системида ениң орни бар турақтық егизликтеги аваз.

Музыкилиқ бәдиий васитиләр – аһаң, ритм, регистр, тембр, сүръет (темп).

Пауза (ұзұлұш) – музыкилиқ әсәрдә вақитлиқ үзүлүшни көрситидиган бәлгү.

Пиано – piano (аста).

Пьеса – кичик музыкилиқ әсәр.

Регистр – әсваплар авазиниң, адем үниниң жуқури, оттура, төвөнки егизлиги.

Ритм – узақ, қисқа авазлар рети.

Скрипка ачқучи – скрипка ачқучи яки соль ачқучи дәп атилиду.

Сыбызы – қомұчтЫН, яғачтЫН, мистин ясалған пүвдәп чалидиган музыкилиқ әсвап.

Тохла – бир яштиki қой.

Текмө күй – орунлиниш алайдиligиге бағлиқ, йәни қолниң бармақлири бирикіп, жуқури-төвөн шилтип орунлинидиган күй.

Узаклиқ – музыкида авазниң яки паузиниң узаққа созулғанлиғи.

Үрп-адәт – хәлиқниң қедимда қелиплашқан турмуш-мәишиетидиқи ұлгә-нәмунилиқ адити.

Ұчбулуң – ұчбулуң көрүнүшидә егиліп, төмүрдин ясалған урма музыкилиқ әсвап, төмүр таяқчә билән уруп чалғанда, қонғурақ охшаш чирайлық аваз чиқириду.

Форте – forte (қаттық), музыкилиқ авазни қаттық чиқирип орунлаш.

Фортепиано – клавишилиқ-төмүр тарлик музыкилиқ әсвап.

Хәлиқ нахшиси – көң тарапланған хәлиқ саз-музыкасиниң түри.

Чаңқобыз – төмүрдин яки күмүчтЫН ясалған учлук тили бар қедимий музыкилиқ әсвап.

Шертпе – қолниң бармақлири билән шилтип орунлинидиган күй челиш усули.

Шертер – қедимдин келиватқан шилтип чалидиган музыкилиқ әсвап, шилтип челиш усулиға қарап, «шертер» дәп атилиду, шәкли домбираға қариғанда сәл кичик, ұч тарлик әсвап.

ТАПШУРУҚЛАРДИКИ ЧАҚМАҚЛАР БИЛӨН КРОССВОРДЛАРНИҢ ЖАВАПЛИРИ

10 – 11-бәтләр

1. Китап	3. Устаз
2. Китап	4. Қонғурақ

23-бәт

1. сүръёт	3. аваз күчи
2. ритм	4. аваз егизлиги

34-бәт

1. домбра	4. даулпаз
2. қобыз	5. қонғурақ
3. асатаяқ	6. сырнай

МУНДӘРИЖӘ

1-бөләк. ӨЗӘМ ТОҒРИЛИҚ

Киришмә	3
1-дәрис. Билим йоли – әмгәк йоли	6
2-дәрис. Кичик укамга соғам!	11
3-дәрис. Әқиллиқ оюнчуклар.....	16
4-дәрис. Каинат – мениң арминим	19

2-бөләк. МЕНИҢ АИЛӘМ ВӘ ДОСТЛИРИМ

5-дәрис. Әмгәкчан бала	27
6-дәрис. Достлирим	30
7-дәрис. Музыкилиқ аиләм	32
8-дәрис. Бир аилә вақиәси (Қизиқарлық сәяһет)	36

3-бөләк. МЕНИҢ МӘКТИВИМ

9-дәрис. Жириңлиған қоңғурақ	43
10-дәрис. Дәристин сирт вақтим	45
11-дәрис. Мениң устазым	48
12-дәрис. Қоңуллұқ дәм елиш	52

4-бөләк. ТҮГУЛҒАН ӨЛКӘМ

13-дәрис. Түгулған өлкәмниң қиши пәсли	59
14-дәрис. Қишинң көзи қируда	62
15-дәрис. Түгулған йерим – Қазақстан	67
16-дәрис. Йеңи жил мубарәк болсун!	69

5-бөләк. ТЕНИ САҚНИҢ – ЖӘНИ САҚ

<i>17-дәрис.</i> Уссул ойнайли.....	76
<i>18-дәрис.</i> Чиниқишин зерикмә.....	79
<i>19-дәрис.</i> Қизиқарлық оюн	82
<i>20-дәрис.</i> Пайдилиқ таам – саламәтлик капалити..	84
<i>21-дәрис.</i> Спорт вә музыка	88

6-бөләк. УРП-АДӘТ ВӘ ЕФИЗ ӘДӘБИЯТИ

<i>22-дәрис.</i> Өнъөнивий аһаңлар	95
<i>23-дәрис.</i> «Ортеке»	96
<i>24-дәрис.</i> Күй тартыс	101
<i>25-дәрис.</i> Сыбызға арқылық йәткән күй ривайәт..	104
<i>26-дәрис.</i> Норуз – жил беші	106

7-бөләк. ӘТРАП МУҢИТ

<i>27-дәрис.</i> Тәбиәт аһаңлири	112
<i>28-дәрис.</i> Нурлуқ баһар	115
<i>29-дәрис.</i> Қушлар нахшиси	118
<i>30-дәрис.</i> Төл авази	121

8-бөләк. СӘЯНӘТ

<i>31-дәрис.</i> Яйлаққа сәяңәт.....	126
<i>32-дәрис.</i> Булақниң шақириши	129
<i>33-дәрис.</i> Мениң шәһирим.....	131
<i>34-дәрис.</i> Улук Даңа үни	134
Глоссарий	138
Тапшуруқлардикі чақмақлар билән кроссвордларниң жаваплири.....	140

Оқуш нәшри

Құлманова Шолпан Берібайқызы
Сулейменова Бота Романкулқызы
Тоқжанов Төлепберген Төреахметұлы
Рембақиева Надиям Тайирқизи

МҰЗЫКА

Үмумий билим беридиган мектепниң 2-синипи үчүн дәрислиқ

Тәһрират башлиғи *M. Мәһәмдинов*
Мүхәррири *M. Мәһәмдинов*
Бәдий мүхәррири *A. Айдархан, A. Луқманов*
Техникилық мүхәррири *O. Рысалиева*
Компьютерда сәһипилигөн *Ә. Омарова*

ИВ №127

Теришкә 27.04.2021 берилди. Нәширгө 02.08.2022 қол қоюлди. Формати 70x100¹/₁₆.

Офсетлик қәғәз. Офсетлик нәшир. Нәрип түри «мәктәплик».

Шәртлик басма тавиги 11,7. Несапқа елинидиган басма тавиги 6,64.

Тиражи 2000 нұсха. Бүйрутма №7008.

«Атамұра» корпорациясы» ЖҚШ. 050000, Алмута шәһири, Абылай хан проспекти, 75.

Қазақстан Жұмғарийити «Атамұра» корпорациясы» ЖҚШШИЦ Полиграфкомбинати
050002, Алмута шәһири, М. Мақатаев кочиси, 41.

